

CUMHURİYET ÖNCESİNDE AVUKATLIK VE İSTANBUL BAROSU’NUN KURULUŞU*

*Şerafettin Can ERDEM***

ÖZET

Avukatlık ve bu mesleği yapanlar her dönemde hukuk kavramının önemli bir parçasını oluşturmuşlardır. Bu makalede, Cumhuriyet öncesinde avukatlık kurumunun geçirdiği aşamalar ele alınmıştır. Tarihî sürecin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan İstanbul Barosu’nun kuruluşu da bu anlayış içerisinde incelenmiştir. Bu çerçevede, “dava vekili” ve “avukat” terimleri arasındaki benzerlik, farklılık ve nüanslar da araştırılmıştır. “Dava Vekilleri Cemiyeti” ve “Baro” terimlerinin özellikle II. Meşrutiyetten (1908) sonra aynı anlamda kullanıldığı tespit edilmiştir. Makalede, Osmanlı arşiv belgeleri, diğer ana kaynaklar ve ilgili literatür kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Avukat, Dava Vekili, Dava Vekilleri Cemiyeti, İstanbul Barosu.

Giriş

Bu çalışmada, Cumhuriyetin ilan edilmesinden önce avukatlık mesleğinin geçirdiği aşamalar ele alınmıştır. Bu süreçte yer alan kavramları anlamaya ve açıklamaya yönelik çabalarımız sırasında bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Bunların çözümünde arşiv belgeleri, Düstur serisi ve konuyla ilgili nizamnamelerin yanı sıra, belirtilen hususlarda yazılmış makale, kitap gibi ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır.

Bilindiği üzere yargılama hukukunun olmazsa olmazlarından biri de savunma görevidir. İslam hukukunda ve Tanzimat dönemine kadar Osmanlı yargı sisteminde batıdaki örneklerinde görüldüğü gibi mesleki bir örgüt olarak baroya ve buna bağlı olarak çalışan avukatlara rastlamak mümkün

* Makalenin geliş tarihi: 07.09.2018 / Kabul tarihi: 18.11.2018

** Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, cerdem@marmara.edu.tr

değildi. Yine de Osmanlı mahkemelerinde bugün bildiğimiz anlamda avukatların görevlerini üstlenen ve ‘vekil’ tabir edilen kişiler vardı¹. Vekiller Batı hukukunda savunma görevini yerine getiren avukatların bütün özelliklerini taşımasalar da mahkemede tarafların haklarını savunarak bir avukatın yapması gereken işi yapıyorlardı². Nitekim zamanla vekillik önemli ve kazanç getiren bir meslek haline geldi. Böylece, vekiller baro benzeri örgütlenmelere de gittiler. Ancak avukatlık kurumunun Osmanlı Devleti’nde batılı anlamda ortaya çıkışı Tanzimat dönemindeki hukuki gelişmelerle olmuştu³. Diğer yandan Dava vekiline ayak kavafı veya kâğıt kavafı da denilirdi⁴. Ancak buradan hareketle avukatlık kurumunun kaynağı İslamiyet’teki ‘vekilliktir’ diye düşünülmemelidir. Çünkü vekillğin anlamı Avrupa hukukundaki avukatlık kavramından farklıydı. İslam’daki vekillik sıradan bir vekâlet ilişkisine işaret ediyordu. İslam hukukunda dava vekilinin birtakım haklara ve borçlara sahip bir meslek olduğu anlayışı yoktu. Bu çerçevede vekil, adaletin yerini bulmasına katkı sağlayan ve böylelikle kamu hizmeti de sunan birisi değildi. Bütün bu nedenlerle vekillik, Osmanlı Devleti’nde Tanzimat dönemine kadar avukatlıkla özdeşleştirilebilecek bir kavram olamamıştı⁵. Öyle ki bu vekillerin özel büroları yoktu, hatta müvekkilleri ile görüşmelerini mahkeme kapısında yapar ve anlaşırlardı. Alacakları ücret de bu görüşme sırasında belli olurdu. Eğer vekilin alacağı ücret tespit edilmemişse, benzeri bir davada meslektaş ne ücret almışsa o da aynısını talep ederdi. Söz konusu vekiller iyi bir öğrenim görmüş değillerdi. Çoğunlukla şer’i mahkemelerde mübaşir olarak çalışmış, yargılamayla ilgili usulleri bilen kişiler vekillik yapıyorlardı. Dolayısıyla temsil ettikleri kişileri savunma yetki ve kabiliyeti yoktu. Meşruiyetini İslâm hukukundan alan vekillerin bu işi yapabilmeleri kadı’nın iznine bağlıydı⁶.

¹ İbrahim Durhan, “Ülkemizde Avukatlık Kurumunun Tarihsel Gelişimi”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 3-4, (Aralık 2004), s. 25.

² Fahrettin Atar, “Avukat”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 4, s. 166-167.

³ İbrahim Durhan, *a.g.m.*, s. 26.

⁴ Ali Haydar Özkent, “Avukat”, *İstanbul Barosu Mecmuası*, S. 2, (Şubat 1937), s. 105.

⁵ Umut Karabulut, “Muhâmât Kanunu: Türkiye’de Avukatlık Kurumunun Düzenlenmesi ve İstanbul Barosunda Yaşanan Tasfiyeler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. XIII/27, (2013-Güz), s. 81. Durhan, *a.g.m.*, s. 28.

⁶ Seda Örsten Esirgen, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Avukatlık”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63 (4), 2014, s. 739-740; “Bununla birlikte, İslam hukukunda

Buna göre, gıyaben yargılama gibi bir usul olmadığından bunlar kişiyi temsil etmek için vekâlet alan değil, kadı (hâkim) tarafından vekil tayin edilen kimseler konumundaydılar. Bu kişilere *vekil-i müsahhar* denmekteydi. Bu konumdaki vekil, davayla ilgili olarak müvekkiliyle öncesinde görüşemediği için onu savunamıyordu. Yalnızca karşı tarafın iddialarını reddetmek veya bunları ispata davet etmekten öteye gidemiyordu. Dava vekilliği olarak bilinen bu meslek avukatlığın ilk basamağını teşkil etmişti.

Tanzimat öncesinde ise, Osmanlı yargı teşkilâtı *arzuhalci* adı verilen ve yazdıkları dilekçelerle davalıya da davacıya da hukuki yardımda bulunan kişilerin varlığıyla açıklanabilecek bir sistemle çalışıyordu denilebilir. Bu nedenle konuya girmeden önce arzuhalcilik hakkında bilgi verilmelidir.

1- Arzuhal ve Arzuhalcilik

Arz kelimesi lügatlerde, “bir büyüğe sunma, takdim, resmî bir evrakın padişaha sunulması” olarak tarif edilmektedir. Osmanlı Diplomatiğinde de aynı anlamda kullanılmaktaydı. Resmî görevlilerin veya halkın özel talep ve şikâyetlerini dile getirdikleri belgelere arzuhal denilirdi. Hukuk lügatlerinde arzuhal, “gerek şahsa ve gerek ammeye taalluku olan bir hakkın temini veya bir haksızlığın kaldırılması, tanzimi ve siyâsî, idarî, adlî muamelenin yapılması için hakikî ve hükmî şahıslar tarafından mercilerine verilen dilekçe veya bazen de ihbar ve şikâyet kâğıdı”; “bireylerin resmî daire, kurum ve kuruluşlarla olan ilişkilerinde kullandıkları ve bu makamlara dilek, istek ve şikâyetlerini yönelttikleri başvuru belgesini ihtiva eden dilekçe” olarak tarif edilmektedir⁷. Osmanlı Devleti’nde halkın haklarını korumak için devlete yapılacak başvuruları şekle bağlamakla, yani arzuhal-leri yazmakla görevli kişiler arzuhalcilerdi. Belge üreticisi konumunda bulunan esnaf grubu olarak da nitelendirilebilecek olan arzuhalci esnafı,

‘husumete vekâlet’ bir başka deyişle ‘murafaaya vekâlet’ kurumu çerçevesinde, davacı veya davalının bir şahsı kendi adına davada taraf olmak üzere vekil tayin etmesi mümkün kılınmış; hangi durumlarda vekil tayin edilebileceği öngörülmüştür. Ancak bu faaliyeti yerine getiren kişilerin belirli niteliklere sahip olmaları şartı aranmamış; sistematik bir çalışma usulü olmadan, yargılama sürecine etkileri sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla bu çerçevede Osmanlı Devleti’nde Tanzimat öncesi dönemde savunma, yargının kurucu unsuru sayılmamıştır”

⁷ Gülden Sarıyıldız, *Sokak Yazıcıları*, İstanbul 2010, 1-2. Ayrıca bkz. Mehmet İpşirli, “Arzuhal”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 3, s. 447-448.

arşiv belgelerinde “arz-ı hâlcî güruhu”, “arz-ı hâlcî taifesi”, “yazıcı esnafı”, “arz-ı hâl yazıcıları”, “sokak yazıcıları”, “dükkân yazıcıları” gibi adlarla tanımlanmıştır⁸.

Belirli nitelikleri taşımayanların arzuhalcilik yapmalarına izin verilmezdi. Arzuhalciler doğru ve güzel dilekçe yazabilen, namuslu olan, yasalara ve devletin kurallarına vâkıf, deneyimli kimseler arasından seçilirdi⁹. Arzuhalci, kendisine başvuran kişinin dileğini yazmadan önce yürürlükteki yasalar ve kurallar açısından bir sakınca doğup doğmayacağını kontrol ederdi. Çünkü arzuhaller çoklukla selamlık alaylarında, padişahın ardınca giden kapıcılar kethüdasına sunulur, padişah tarafından da okunurdu¹⁰.

Arzuhalcilik mesleğine seçimle girilirdi. Eskiden arzuhalcilerin seçimi, arzuhalciler, çavuşlar kâtibi ve emini vasıtasıyla gerekli niteliklere sahip kimseler arasından yapılır ve seçilen kişinin arzuhalcilik yapabileceğini gösteren izin tezkireleri de Çavuşbaşı tarafından verilirdi¹¹. İzin tezkiresi almak için ilgililerden oluşan bir heyet tarafından yapılan sınavda başarılı olmak gerekirdi¹². Sınavda arzuhalci adaylarının yazım kurallarıyla başvuru yöntemleri hakkında bilgi, yazı ve hat türlerinde yetenek sahibi olup olmadıklarına bakılırdı. Doğrudan padişaha ve sadrazama sunulan arzuhallerin her yönüyle düzgün olması beklenirdi. Ayrıca arzuhalciler yazılan dilekçenin Saray’ın yahut Babıalı’nın hangi birimine gönderileceğini de bilmeliydiler. Zamanla, ehliyetsiz kimselerin aralarına girmesiyle itibar kaybına uğrayan arzuhalcilerden şikâyetler artmaya başlamıştır. Yine de arzuhalciliğin 1865 yılına kadar sürdüğü anlaşılmaktadır. Dava vekilinin ilk görevi olan yazı ile savunmayı arzuhalciler yaparken, ‘muhzir’ adı verilen ve çeşitli nedenlerle mahkemeye gidemeyen veya kendini savunamayan kişileri kadı’nın karşısında sözlü olarak savunan bir diğer grup daha ortaya çıkmıştır. Bunların en önemli özelliği kadılarla iyi ve sürekli ilişkiler kurmuş olmalarıydı. Çoğunlukla mahalle bakkallığı yapan bu kişiler Karamanlı,

⁸ Gülden Sarıyıldız, *a.g.e.*, s. 101.

⁹ Turan Tanyer, “Eski İstanbul’da Arzuhalciler”, *TBB Dergisi*, S. 53 (2004), s. 271-272.

¹⁰ Turan Tanyer *aynı yer*.

¹¹ Murat Uluskan, *Divân-ı Hümayun Çavuşları*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 2004, s. 114.

¹² Gülden Sarıyıldız, *a.g.e.*, s. 105.

Niğdeli, İncesulu bakkallardı. Alışveriş dolayısıyla kadınlarla tanışıklıkları olan bu kimseler, işleri çabucak hallediyorlardı. kadınlarla kurdukları yakın ilişkiler sayesinde büyük paralar kazanan bu gibiler zamanla daha çok kazanmak için insanları maddi ve manevi zararlara uğratmışlardır. Yazıhaneleri olmayan bu gibilere ayakta dolaştıkları için ‘ayak kavafı’ veya cepleri tomarla kâğıt dolu olduğu için kâğıt kavafı da denirdi. Doğru dürüst okuma yazması olmayan, yabancı dil bilmeyen hatta Türkçeyi dahi güzel kullanamayan bu kavafılar, avukatlar hakkında kullanılan birçok sıfatın ilk muhatapları olmuşlardır¹³.

Arzuhalciler İstanbul’un çeşitli yerlerinde, özellikle Beyazıt ve Ayasofya meydanlarıyla Yeni Cami’nin arkasında sıra sıra dizilmiş bir halde bulunurlardı. Önlerinde masa olarak kullandıkları portakal, limon sandıkları bulunur etrafında da kısa bacaklı sandalyeler olurdu. Çukur bir tabağa doldurulmuş kalemler ve Çanak kale işi allı, kırmızı çiçekli mürekkep hokkaları da arzuhalcilerin olmazsa olmazları arasındaydı¹⁴.

Arzuhalcilik yükseköğrenim gerektirmediği ve âmiri, memuru, zorlu iş takipçileri, devam mecburiyeti olmadığı için cazipti. Mahalle mektebini bitirmiş, bazen rüştiye tahsili de görmüş ve el yazısı düzgün, güzelce olanların bu mesleğe yönelmeleri şaşırtıcı değildi¹⁵.

Arzuhalcilik, Osmanlılarda resmî izinle yapılabilen teşkilâta bağlı bir meslek olup, arzuhalcibaşının denetimine tâbi bir esnaf grubuydu. Daha önce belirtildiği üzere devletin tayin ettiği arzuhalcilerin yanında çeşitli yerlerde kanuna aykırı bir biçimde arzuhaller kaleme alan, zaman aşımına uğradığı halde eski davaları yeniden ihdas ederek halkı ve devleti zarara

¹³ Ali Haydar Özkent, *a.g.m.*, s. 105; Funda Öztürk, *Osmanlı Devleti’nin Adli Modernleşme Sürecinde Avukatlık Mesleği*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2017, s. 79-87. Her meslek grubunda olabileceği gibi, avukatlar arasında da meslek ahlakına aykırı hareket edenler yüzünden toptancı bir yaklaşımla hak etmedikleri halde, yalancı, müzevir gibi sıfatlar yakıştırılması tabii ki doğru değildir. Avukatlık mesleğine ilişkin bu gibi tanımlamaların çoğunun halk tarafından yakıştırılmış olması ise bu kurumun resmi bir örgütlenme modelinden bağımsız geliştiğine delâlet etmektedir. Umur Karabulut, *a.g.m.*, s. 80.

¹⁴ Münir Süleyman Çapanoğlu, “Eski Arzuhalciler”, *Resimli Tarih Mecmuası*, C. 2, S. 24 (Aralık 1951), s. 1174.

¹⁵ Ercüment Ekrem Talu, “Arzuhalci”, *Resimli Tarih Mecmuası*, C. IV, S. 48 (1953), s. 2784.

sokan birtakım kimseler ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine izin almadan arzuhal yazanların şiddetle cezalandırılması yoluna gidilmişti¹⁶. Dikkat çekici bir diğer husus da bazı kalem kâtipleri ve memurların kanunen yasak olmasına rağmen arzuhalcilerin işlerine müdahale etmeleri ve onların işlerini yaparak para kazanmaya çalışmaları olmuştur. Hemen her dönemde rastlanan bu gibi olaylar sonucunda işleri azalan ve mağdur olan arzuhalci esnafının yakınmaları devletin çeşitli önlemler almasını gerektirmişti. Kanuna aykırı olarak bu işleri yapan kimi kâtip ve memurlara sürgün gibi cezalar da verilmişti¹⁷.

Arzuhalciliğin ancak esnafın sorumlusu olan arzuhalcibaşından izin tezkiresi olarak yapılabileceği XIX. yüzyılda da devam eden bir uygulama oldu. Meclis-i Vâlâ kefile bağlanmadıkça hiç kimsenin başına buyruk bir şekilde arzuhalcilik yapmamasını karara bağladı. İlginçtir, bazı durumlarda tezkire almadan, izinsiz arzuhalcilik yapılmasına göz yumulduğu da oluyordu. Bazı kişilerin de, fakirliklerine merhamet edilerek arzuhal yazmalarına izin verilmişti¹⁸. Bu uygulama, Osmanlı Devleti'nin fakirlikle mücadele ve yoksullara yardım politikasının bir sonucu olarak görülmelidir¹⁹.

XX. yüzyılın başlarında kimi arzuhalciler, mesleklerini artık yazıhanelerinde sürdürmeye başlamışlardı. Tanzimat döneminde merkez ve taşra teşkilâtında reform yapılmasıyla birlikte artan bürokrasi ve yazışmalar şeyhülislamlıkta arzuhalcinin iş yükünün ağırlaşmasına, bu da onlara yardımcı olmak üzere muavinler tayin edilmesine ve arzuhalciliğin bir oda şeklinde teşkilatlanmasına yol açmıştı²⁰. Tanzimat'tan sonra taşradaki idareciler yeni birtakım yetkilerle donatılınca, arzuhalcilik taşrada da bir meslek haline gelmiş bunlar zamanla dava vekili konumuna gelmişlerdi²¹.

¹⁶ Gülden Sarıyıldız, *a.g.e.*, s. 102, 103.

¹⁷ Gülden Sarıyıldız, *a.g.e.*, s. 103, 104.

¹⁸ Gülden Sarıyıldız, *a.g.e.*, s. 105.

¹⁹ Konuyla ilgili olarak bkz. Mehmet Ali Düzgün, *Sultan II. Abdülhamid Döneminde Muhtacın Maaşı Uygulaması*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2009, s. IX.

²⁰ İlhami Yurdakul, *Osmanlı İlmiye Teşkilâtında Reform (1826-1876)*, İstanbul 2008, s. 65.

²¹ Gülden Sarıyıldız, *a.g.e.*, s. 110.

Tanzimat'tan önce dava vekili olarak adlandırılan bir zümre yoktu. Kâtip ve memurların kendi mesleklerini icra etmelerinden rahatsız olan ve bundan yakınan arzuhalciler arasında dava vekilliği yapanlar vardı. Bu çerçevede, avukatlık işleri kapsamında değerlendirilebilecek olan arzuhalcilik hukuk tarihinde önemli bir rol oynamıştı. Osmanlılarda muhâmi denilen avukatlık mesleğinin çekirdeğini de işte bu arzuhalci sınıfı meydana getirmişti²².

2- Avukatlık Kurumunun Oluşumu

a- Dava Vekilliği ile ilgili düzenlemeler

Osmanlı Devleti'nde avukatlık kurumunun oluşumuna zemin hazırlayan birtakım düzenlemeler yapılmıştı. Bu konu ile ilgili ilk düzenlemenin 1858 (1274) tarihli *Ceza Kanunname-i Hümayunu*²³ olduğu da söylenebilir. Ancak bu kanunnamede avukat ya da vekilden söz edilmemekle birlikte, meslek sırrını saklamayanlar hakkında öngörülen ceza, vekillik mesleğini yapanları da kapsamaktadır. İlgili maddede bazı meslek mensupları sayılmış ve bunların dışında kalan meslek sahipleri ise 'emsali kimseler' olarak nitelendirilmiştir. Fakat burada vekillik mesleği zikredilmemiştir. Bu husus, kanunnamenin yayınlandığı dönemde dava vekilliğinin henüz bir meslek vasfını kazanmadığı, ayrıca vekillik daha çok müzevir ve ayak kavafı tabir edilen kötü şöhretli kişiler tarafından icra edildiği için saygın bir meslek sayılmadığı, bu yüzden adının geçmediği şeklinde yorumlanabilir²⁴.

Bu konuyla ilgili bir başka düzenleme 1861 tarihinde yayınlanan *Usulü Muhakeme-i Ticarete Dair Nizamname*'dir²⁵. Buna göre, hiç kimse geçerli bir vekâletnameye sahip olmaksızın veya mahkeme huzurunda taraflardan birisince vekil kılınmadıkça vekâlet edemeyecekti²⁶. Bu nizamname, 1858 tarihli *Ceza Kanunname-i Hümayununa* göre, 'vekil' ve 'vekâlet' hususlarında daha

²² Gül den Sarıyıldız, *a.g.e.*, s. 110.

²³ M.Akif Aydın, "Osmanlı Ceza Hukuku", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 7, s. 478-482.

²⁴ İbrahim Durhan, *a.g.m.*, s. 31.

²⁵ *Düstur*, 1. Tertip, C. 1, s. 780-811.

²⁶ *Düstur*, 1. Tertip, C. 1, s. 786-787; Durhan, *aynı yer*.

anlaşılır hükümler içerse de, kurumsal olarak vekillik ya da avukatlıktan söz etmemektedir.

Ticaret Deavî Kalemî Nizamnamesi (7 Temmuz 1868)'nde²⁷ ise arzuhalcilerle ilgili bir düzenlemeye yer verilmekteydi. Mahkeme kalemlerinin nezaretinde arzuhalci esnafı arasından seçilecek iki kişinin de bulunmasını öngören nizamname, ilgili dairelere dilekçe vermek isteyenlerin bu kişilere başvurarak dilekçelerini yazdırabileceklerine hükmediyordu²⁸.

7 Mayıs 1869 tarihli *Şura-yı Devlet Nizamname-i Dâhiliyesi*²⁹ de yine bu husustaki düzenlemeler arasında sayılmalıdır. Nizamname, geçerli bir mazereti olmaksızın mahkemeye gelmeyen davacının bir vekil tayin edebileceğine hükmetmekteydi. Davalının da aynı tasarrufta bulunup bulunamayacağı tam olarak belli değilse de, yalnızca davacıya vekil tayin etme hakkı tanındığı anlaşılmaktadır. Buna rağmen davacı da vekil tayin etme konusunda tam bir özgürlüğe sahip değildi. Dava başvurusunu bizzat yapmak zorunda olan davacı, sadece zorunlu nedenlerle davasını takip edemezse kendisine bir vekil tayin edebilecekti³⁰.

14 Şubat 1870 tarihli *Divan-ı Ahkâm-ı Adliyenin Nizamname-i Dâhiliyesi*, bir kimsenin Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'ye yazılı şartları taşıyan bir dilekçeyle ve yasada öngörülen süre içinde başvuru yapabileceğini bildiriyordu. Bir vekil aracılığıyla da başvuruda bulunulabilecekti. Bir yüksek mahkeme ve temyiz merciine vekil aracılığıyla başvuru hakkı tanınması vekillik mesleğinin kurumsallaşmasında bir aşama olarak nitelendirilebilirse de, bu düzenlemelerin yalnızca İslam'ın dava vekâletine dair yaklaşımını yansıttığı söylenebilir³¹.

Medeni hukuk kurallarını içeren *Mecelle*'de de vekâletle ilgili yaklaşımda bir değişiklik yoktu. Mecelledeki düzenlemelerde, vekâletin genel hükümleri, çeşitleri, davaya vekâletin esasları, tarafların hak ve yükümlülükleri gibi hususlara değinilmiş, fakat dava vekâleti özel hukuk açısından irdelenmiştir. Ancak dava vekilliğiyle ilgili olarak Mecelle'nin içerdiği

²⁷ *Düstur*, 1. Tertip, C. 1, s. 814-820.

²⁸ İbrahim Durhan, *a.g.m.*, s. 32.

²⁹ *Düstur*, 1. Tertip, C. 1, s. 707-718.

³⁰ İbrahim Durhan, *aynı yer*.

³¹ *Düstur*, 1. Tertip, C. 1, s. 328-342; Durhan, *a.g.m.*, s. 33.

hükümler yaygın ve bilinen anlamda bir savunma makamı öngörmüyordu. Bu yönüyle Mecelle³², dava vekilliğinin kamu düzeni ile ilgili olduğunu, vekillerin birtakım özel şartları haiz olmaları gerektiğini ve vekilliğin adaletin dağıtılmasında pay sahibi olabileceğini onaylayan bir metin değildi³³. Bu anlamda Mecelle'nin, savunmanın bir kurum olarak ortaya çıkışında büyük pay sahibi olduğu söylenemez.

Dava vekillerinin savunma görevini ilk defa zikreden *Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mehakimi Nizamiyesine Dair Nizamname* (22 Şubat 1870)'dir³⁴. Bu nizamnamenin dördüncü ve son faslı "Usûl-i Muhakemâta Dair"³⁵ idi. Burada, cinayet davalarında davalı ve davacının, sanığın mahkemede bizzat bulunması şartıyla "liecli'l-müdafaa" (müdafaa etmek için) bir vekil bulundurma hakkı dile getirilmişti (76. Madde). Bu durum dava vekilliğinin avukatlık mesleğine dönüşmesi yolunda adımlar atıldığının bir göstergesi sayılabilir. Yine dava vekilinin Osmanlı Devleti tebaasından olması, resmi surette hazırlanmış ve asilin imzası bulunan bir vekâletnameye sahip olması gerektiği de zikredilmekteydi³⁶. Ayrıca, meclislerde görülecek davalarda kimlerin vekâlet edemeyeceği de belirtilmişti. Bunlar, reis, a'zâ, kâtip, mümeyyiz, müstantik ile subaylar ve askerlerdi. Fakat adı geçenler, mahkemelerde resmî sıfatları olmaksızın kişisel davalarını takip edebilecekler, eş, kayınvalide ve bazı yakın akrabalarına da vekâlet edebileceklerdi. Asıl ve ikinci dereceden akrabalar vekâlet edilebilecekler arasındaydı³⁷.

25 Ağustos 1873 tarihli *Ceride-i Mehakim*'de yayınlanan "Dava Vekillerinin İmtihanına ve Kazananlara Şehadetname Verilmesine Dair Resmî İlan"da, her devlette, mahkemelerde dava vekilliği yapanların saygın bir zümreye mensup oldukları belirtiliyordu. Hukuk, kanunlar ve diğer bilimlerle ilgili eğitim almayanlar ve sınava tâbi tutularak liyakat derecesine göre

³² M. Akif Aydın, "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 28, s. 231-235.

³³ İbrahim Durhan, *a.g.m.*, s. 33-34.

³⁴ *Düstur*, 1. Tertip, C.1, s. 688-702.

³⁵ *Düstur*, 1. Tertip, C. 1, s. 699-700; Durhan, *a.g.m.*, s. 32.

³⁶ *Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mehakimi Nizamiyesine Dair Nizamname*, madde: 77.

³⁷ *Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mehakimi Nizamiyesine Dair Nizamname*, madde: 78.

diploma sahibi olmayanlar bu sınıfa giremezler deniyordu. Ancak diploma sahibi olanların hükümet ve halk nezdinde saygı ve kabul gördükleri vurgulanıyordu. Osmanlı Devleti'nde ise dava vekâletinde bulunup da güvenilir ve liyakat sahibi olanların yetkin olmayanlarla karıştıkları, çoğunluk içerisinde kayboldukları tespiti yapılıyordu. Bu yüzden, kabiliyetli ve liyakat sahibi olanlar mesleğe rağbet etmiyordu. İşte bu soruna çözüm bulmak amacıyla, Babıâli'de Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Nezareti dairelerinde görev yapan kimselerden bir komisyon oluşturulmuştu. Bu komisyon, mahkemelerde dava vekilliği yapanları çağırarak suretiyle sınava tabi tutacak, başarılı olanlara diploma verecek ayrıca dava vekilleri hakkında bir nizamname hazırlayacaktı³⁸.

Mehâkim-i Nizamiye Dava Vekillerinin Usul-i İntihab ve İmtihanlarına Dair Kararname'de ise, Dava Vekâleti için komisyona başvuruda buluncakların 21 yaşından küçük olamayacağı belirtiliyordu. Mahkemeler, meclisler ve benzeri resmi dairelerde memur olanlarla, yüz kızartıcı suçlardan hapis cezası alan ve memuriyetten çıkarılanların da kabul görmeyecekleri ekleniyordu. Dava Vekâleti için diploma alamayacaklara iflas ettikleri anlaşılanlar da dâhildi. Komisyona çağrılacak dava vekillerinin mutlaka Türkçe okuyup yazabilmeleri gerekiyordu. Türkçe yazamayanların kesinlikle başka bir dilde yazabilmesi şarttı. Komisyon, sınavı bu esaslara göre yapacaktı. Dava Vekillerinin yaş, memleket, mezun olduğu okul ve özelliklerine dair komisyonda bir çizelge hazırlanacak, sınav bitiminde bu bilgileri içeren çizelge Nezaret-i Ahkâm-ı Adliye'ye sunulacaktı. Vekillerin sınıf ve görevlerinin bu çizelgeye göre belirlenmesi öngörülüyordu³⁹. Bu kararnameyle öngörülen hususlar daha sonra yayınlanacak olan nizamnamelere esas oluşturacaktı.

Avukatlık mesleğinin oluşmasına dayanak olan dava vekilliğini icra edecek olanlarla ilgili ayrıntılı hükümler ihtiva eden ilk düzenleme 17 Kasım 1875 tarihinde yayınlanmış olan *Mehâkim-i Nizâmiyye Da'va Vekilleri Hakkında Nizamnâme*'dir⁴⁰. Bu nizamname, dava vekilliğini disipline eden bir düzenleme getirmiştir. Bu açıdan Türk hukuk tarihinde bir dönüm

³⁸ 13 Ağustos 1289 (1873) tarihli *Ceride-i Mehakim*'den naklen Ali Haydar Özkent, *a.g.e.*, s. 42-43.

³⁹ Ali Haydar Özkent, *aymı yer*.

⁴⁰ *Düstur*, 1. Tertip, C. 3, s. 198-209.

noktasıdır. Nizamnâme’de bugünkü tabirle avukatlık mesleği “dava vekilliği” olarak nitelendirilmekte ve bu mesleği yapabilmek için Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezâreti’nden ruhsat almak gerektiği belirtilmekteydi. Nizamnâme ayrıca dava vekili olmanın şartlarını da sıralamıştı. Buna göre;

1. Mekteb-i Hukuk mezunu olmak.
2. Özel olarak hukuk eğitimi alanların bunu Mekteb-i Hukuk’a ispat ederek ellerinde bulunan ruus ya da şهادتنامه‌yi tasdik ettirmek.
3. Devlet memuru olmamak.
4. Yüz kızartıcı suçlar ve cinayetden mahkûm olmamak.
5. Tüccar ve sarraf olup resmen iflas etmemiş olmak veya iflas etmişse kanunen iade-i itibar etmiş olmak.

Bu şartları yerine getirip dava vekili olmak isteyenler, özgeçmişlerini, mezun oldukları okul ve mesleklerini içeren bir dosya hazırlayarak Divân-ı Ahkâm-ı Adliye Nezareti’ne başvuracak ve hazırlanacak cetvele isimlerini yazdıracaktı. Bu kişiler, kurallar gereği nezaret tarafından mühürlü ruhsatname çıkartmaya mecburdu. Bu nizamname, Baro’nun temelini teşkil eden Dava Vekilleri Cemiyeti’nin kurulmasını da öngörüyordu. Ancak bu düzenleme sadece İstanbul için geçerli kılınmıştı. Tüm ülkeye uygulanması ise 27 Haziran 1879 tarihinde yayınlanan genelgeyle mümkün olmuştu. Bu genelgede bazı yerlerde dava vekilliği yapanların asgari şartları haiz olmadıkları belirtiliyordu. Bunların yanlışlarının hem ahaliyi zarara uğrattığı hem de mahkemeleri meşgul ettiği için önlenmesi gerektiğine dikkat çekiliyordu. Dava Vekilleri hakkındaki nizamname yayınlandığı zaman vilayetlerde dava vekillerinin sayısının azlığı yüzünden yalnızca İstanbul’da uygulandığı, artık böyle bir durumun söz konusu olmadığı vurgulanıyordu. Taşrada her isteyenin dava vekilliğine girişmesinden doğan zararların giderilmesi için adı geçen nizamname hükümlerinin vilayet ve mutasarrıflıklarda da uygulanması gerektiği bildiriliyordu. Bu mesleği yapmak isteyenlerin verecekleri dilekçelerin incelenerek sınav belgelerinin Adliye Nezareti’ne gönderilmesi isteniyordu⁴¹. Adliye Nezareti’nin dava vekilliği

⁴¹ “Deavi Vekâleti Nizamatinın Vilayette Dahi İcrasına Dair Adliye Nezaretinden Vilayat ile Müstakilen İdare Olunan Mutasarrıflıklara ve Mehâkim-i Nizamiye Rüesasına Yazılan Tahrirât-ı Umumiye”, *Düstur*, 1. Tertip, C. 4, s. 716-717.

mesleğini yapacak olanlarla ilgili gösterdiği hassasiyet *Hukuk Mektebi Nizamnamesi*'ndeki hükümlerden de anlaşılmaktadır. Bunlara göre, okuldan diplomasını alan öğrenciler nizamiye mahkemelerinde en az bir sene stajyer üye olarak görev yaptıktan sonra İstanbul ve vilayetlerdeki ilk derece mahkemeleri üyeliklerinde bulunabileceklerdi. Diploma sahibi olup da dava vekilliği yapmak isteyenler nizamiye mahkemelerine bir sene devam ettikleri takdirde vekâlet ruhsatnamesi almaya hak kazanacaklardı. Mektep mezunu olmayan hiç kimseye dava vekâleti için ruhsatname verilmeyecekti⁴².

26 Şubat 1884 tarihli *Dava Vekilleri Hakkında Rumeli-i Şarkîye Mahsus Kanun-ı Vilayet*'de⁴³ bir kişinin avukatlık fennini yerine getirebilmesi için gerekli şartlar sıralanmıştı. Buna göre, kişinin mesleği yapabilmesi için 21 yaşını tamamlamış, yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymemiş olması gerekmektedir. Ayrıca herhangi bir suçtan bir yıldan fazla hapis cezası almaması, devlet memuru olmaması koşulu dile getirilmişti. Avukatlık yapacak kişinin ruhsatının olması, bu ruhsatı alabilmek için bir komisyon tarafından yapılacak sınavda avukatlık yapabileceğini ispat etmesi veya hukuk mektebinden diploma almış olması gerekmektedir. 5 bölüm ve 42 maddeden oluşan bu kanunda, Doğu Rumeli vilayetinde dava vekilliği yapmak isteyenlerle ilgili tüm hususlara ayrıntılı bir biçimde yer verilmişti. Sınavların ne surette yapılacağından avukatların hakları ve görevlerine, kimlerin avukatlık mesleğinden mahrum edilebileceğinden avukatların mesleki sorumluluklarına kadar hemen her hususun yer aldığı bu kanun, diğerlerinden farklılık arz etmektedir. Şöyle ki; bu kanunda dava vekilliği ile avukatlık terimi aynı manada kullanılmış, kanun başlığında “dava vekili” tabiri kullanmasına rağmen, metinde “avukatlık fenni” ve “avukatlık” terimleri tercih edilmiştir. Elbette ki burada “avukatlık” kelimesi günümüz manasında kullanılmasa da dava vekilliğinin avukatlığa dönüşmeye başladığının bir göstergesi olabilir.

Osmanlı devletinde gerek İstanbul gerekse taşrada bulunan dava vekillerinin, mevcut nizamnamelerdeki esasları haiz oldukları söylenemezdi. Nitekim, dava vekillerinin mesleklerini icra ederken keyfilikten uzak durmalarını sağlamak için bazı önlemler de alınmıştı. Bir davayı üstlenen

⁴² Fatmagül Demirel, *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*, İstanbul 2008, s. 102.

⁴³ *Düstur*, 1. Tertip, Zeyl 3, s. 231-239.

vekil, duruşmaya gelmediği takdirde mahkemeye çağrılan şahitlerin geliş gidiş masraflarını karşılamak zorunda bırakılmıştı. Eğer vekil aynı davaya ikinci kez icabet etmezse, bu mesleği icra etme yetkisi elinden alınırdı⁴⁴.

Vekillerle ilgili bir diğer husus, diploma meselesiydi. Yani bir tarafta Mekteb-i Hukuk mezunu avukatlar, diğer tarafta ise bu okuldan mezun olmayan “alaylı” avukatlar vardı. Bu sebeple, Mekteb-i Hukuk mezunu olmayanların avukatlık yapmasını engellemek için 1878 yılında kurulan Dava Vekilleri Cemiyeti, bir mücadelenin içine girmişti. Adliye Nezareti’ne yaptığı sürekli başvurular neticesinde 1884 yılında *Dava Vekillerinin İmtihanına Dair Nizamnâme* yayınlandı⁴⁵. Bu nizamnâme, avukatlık yapacakların hukuk mektebinden mezun olmalarını şart koşmaktaydı (madde 1). Hukuk mektebinden mezun olmayıp, özel okullarda hukuk okuyarak avukatlık yapmak isteyenler ise imtihana tabi olacaklardı. Bunlar Adliye Nezareti’nden alacakları ruhsatname ile taşrada görev yapabileceklerdi. İmtihana girecek olanlarda en az 25 yaşında olmak şartı aranıyordu. Ayrıca Adliye Nezareti’ne vereceği dilekçeye ekli özgeçmişinde milliyetini, babasının adını, memuriyetini veya sanatını, o ana kadar hangi meslekte bulunduğunu, hangi mekteplerde hangi dersleri ve hukuk ilmini kimlerden, ne şekilde öğrendiğini belirten diplomalarla teyit etmeye mecburdu. İmtihana gireceklerin Türkçe okuyup yazması şarttı. Bu imtihan Hukuk mektebi müdürünün reisliği ve öğretmenlerinin huzurunda İstanbul’da yılda iki kez yapılacaktı. Mecelle, Arazi Kanunnamesi, Tapu Nizamnamesi, Ticaret-i Berriyye ve Bahriyyeden imtihana girip başarılı olanlar taşrada avukatlık yapabilecekti. Taşrada ikamet edenler isterlerse İstanbul’da imtihana girebilecekleri gibi, bulundukları yerlerde de adliye müfettişinin reisliği altında merkez istinaf ve bidayet mahkemeleri birinci ve ikinci reislerinden ve ticaret mahkemesi reisi ile savcıdan oluşan heyet huzurunda imtihana girebileceklerdi. Başarılı olanlar, imtihan oldukları vilayet sınırları içerisinde avukatlık yapabileceklerdi.

⁴⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y.A.RES), nr. 25/11, 16 Za 1301.

⁴⁵ BOA, Bab-ı Asafî Divan-ı Hümayun Sicilleri Nizamât Defterleri (A.DVNS. NZAM. d. 00001), s. 151-153; *Düstur*, 1. Tertip, Zeyl 4, s. 35. *Türkiye’de Savunma Mesleğinin Gelişimi* (Türkiye Barolar Birliği Yayını) adlı eserde nizamname tarihi “fî gurre-i Zilhicce sene 1301 (1885)” olarak verilmektedir.

1886 yılı dava vekilleriyle ilgili düzenlemelerin hayata geçirildiği bir yıl olmuştu. Nitekim bu yıl içerisinde avukatlık mesleği ile ilgili hususları düzenlemeye çalışan talimatnameler çıkarılmıştı. 6 Eylül 1886'da 114 maddelik *Adliye Nezareti'ne Merbut Mehakim-i Nizamiye ve Devairde Alınması Lazım Gelen Harçları Mübeyyin Tarife* yayınlanmıştı. Bu tarifeyle mahkemelere verilecek her türlü dilekçe, itiraznâme, beyanname, vekâletname ilmühaber, ihtarname vb. işlemler için alınacak ücretler belirlenmişti⁴⁶. 8 Ekim 1886 tarihinde ise *Maliye Nezareti'ne Bağlı Hukuk Müşavirleriyle Dava Vekillerine Dair Talimat*⁴⁷ yayınlanarak Maliye Nezareti bünyesinde görev yapan dava vekillerinin teşkilatı, İstanbul'da ve vilayetlerde istihdam edilmiş olanların görevleri tarif edilmişti. İstanbul'daki dava vekillerinin aidatıyla, vilayetlerde görev yapan dava vekillerine verilecek ücrete ilişkin hükümleri de içeren bu talimatname 64 maddeden oluşuyordu.

Mehâkim-i Nizâmîyye Da'va Vekilleri Hakkında Nizamnâme'nin ancak ruhsatname alan kimselerin dava vekilliği yapabileceğine ilişkin hükmü, 19 Eylül 1886 tarihli bir İrade-i Seniyye ile lağvedilmişti. Bunun nedeni Hukuk Mektebi mezunu dava vekillerinin sayısının az olması ve halkın hukukunu koruma konusunda mağdur olmasıydı. Buna göre, sadece ceza davalarına bakan vekiller için Hukuk Mektebi'nden mezun olmak şartı aranacaktı⁴⁸. Nitekim daha önce yayınlanan *Usul-i Muhakemât-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkati* (1879)'nde de cinayet suçundan yargılanan kimselerin savunmasını üstlenen vekillerin şahadetnameli olması gerektiği belirtilmişti. Ancak diplomalı dava vekillerinin sayılarının yeterli sayıda olmayışı, bazı yerlerde mevcut nizamname hükümlerine aykırı bir uygulamaya yol açıyordu. Şahadetnameli vekil bulunmayan yerlerde mahkemenin uygun göreceği dışarıdan veya mahkeme kâtiplerinden birinin vekil olarak tayin edilmesi için, 1888 yılında adı geçen kanun-ı muvakkatin 250. maddesine ek yapılması istenmişti⁴⁹. Bu girişimle ceza kanunundaki boşluğun doldurulmasına çalışılmış, diplomalı dava vekili bulunmayan yerlerde diplomasız

⁴⁶ BOA, A. DVNS. NZAM. d. 0002, s. 131-140.

⁴⁷ *Düstur*, 1. Tertip, C. 5, s. 531.

⁴⁸ *Düstur*, 1. Tertip, C. 5, s. 520-521; Osman Kuntman, "Türkiye'de Avukatlık Mesleğinin, İstanbul Barosunun Tarihçesi ve Yabancıların Kurduğu Baro", *İstanbul Barosu Dergisi*, C. 62, S. 4-5-6 (Nisan, Mayıs, Haziran), 1988, s. 265; Fatmağül Demirel, *a.g.e.*, 278.

⁴⁹ BOA. Y.A. RES, nr. 48/32, 24 Za 1306.

vekillerin mahkemelerde görevlendirilmesi zorunluluk haline gelmişti. Ancak bu durumdaki vekillerin ücretlerinin nasıl ödeneceği hususunda bir açıklık yoktu. Özellikle hazineyi ilgilendiren davalarda görev alan diplomatsız vekillerin ücretleriyle ilgili olarak 28 Ocak 1905 tarihinde bir tamim yayınlanmıştı. Buna göre, bunların ücretlerinin, diplomalı vekillerde olduğu gibi, davayı kaybeden tarafça ödenmesi gerektiği bildirilmişti⁵⁰. Ancak uygulamada hazine davalarında vekillik vasıflarını haiz olmayan kimseler ve özellikle de mahkeme kâtipleri görevlendirilmişti. Oysaki bu durum nizamnameye aykırıydı. Kâtiplerin uhdesindeki hazine davaları sürüncemede kaldığından, bunların yerine uygun ve muktedir vekiller bulunarak davaların onlara verilmesi ve hazinenin zarara uğratılmasının önüne geçilmesi, 24 Haziran 1909 tarihinde bütün vilayet defterdarlıklarına tebliğ edilmişti⁵¹.

Osmanlı Devleti'nin Girit vilayetinde geçerli olmak üzere yayınlanan *Girit Vilayeti Dava Vekilleri Hakkında Nizamname* ise 4 Kânunusani 1891 tarihli. Bu nizamnameye göre, yabancı bir ülkede Hukuk Mektebi bitirerek diploma almış olanlar Osmanlı Devleti'nin adli kanunlarından Türkçe veya Rumca sınava tabi tutulacak ve Adliye Nezareti'nden onaylı bir diploma almadıkça ve ayrıca gerekli vasıf ve şartları taşımadıkça dava vekilliği yapamayacaklardı. Yine bu nizamname, Adliye Nezareti'nden diploması olmayıp dava vekilliği yapmak isteyenlerin sınava tabi tutulmasını öngörüyordu. Sınav komisyonu da vilayet merkezindeki istinaf ve bidayet mahkemeleri başkanı, savcılar ve adı geçen mahkemelerden kura ile seçilecek birer üye ve başkâtiplerden oluşacaktı. Nizamnamenin dava vekillerinin görev ve sorumluluklarını içeren 27-39. maddelerine göre de, üzerine aldığı davayla ilgilenmeyerek savsaklayan bir dava vekili hakkında müvekkili tarafından şikâyetle bulunulursa ilk defasında mahkeme başkanınca uyarılacak, ihmalin tekrarı halinde daha sert biçimde dikkati çekilecekti. Dava Vekilinin üçüncü defa da kayıtsız kalması halinde, işin derecesine göre on beş günden altı aya kadar meslekten men cezası verilebilecekti⁵². Ayrıca, yine bu nizamnamenin 34. maddesine göre dava vekilleri mahkeme huzurunda mesleklerini icra ederken nezaketsiz davranır ve aşırıya kaçarlarsa

⁵⁰ BOA, Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi, (DH. MKT), nr. 927/17, 22 Za 1322.

⁵¹ BOA, Rumeli Müfettişliği Umum Evrakı, (TFR, I.UM), nr. 29/2823, 5 S 1327.

⁵² BOA, Rumeli Müfettişliği Umum Evrakı, (TFR, I.UM), nr. 29/2823, 5 S 1327.

kendilerine bir gümüş mecididen bir Osmanlı altınına kadar varan nakit para cezası verilecekti. Bu madde, dava vekillerinin cezalandırılmalarında maddi yaptırım öngörmekteydi. Daha önce açık yargılama sırasında mahkemenin emir ve uyarılarına aykırı davranışların mahkeme başkanı tarafından 24 saatliğine tutuklanması mümkündü. *Girit Ceziresi Mehakimine Mahsus Usul-i Muhakemat-ı Hukukiye Kanunu*'nun 1 Haziran 1892 tarihli kanunla değiştirilen 66. maddesi de dava vekillerinin cezalandırılmalarında 34. maddenin dikkate alınacağını hükme bağlıyordu. Yani dava vekilleri tutuklanamazlardı⁵³.

b- “Dava Vekili” Yerine “Muhamî” Tabirinin Kullanılması Teklifi

23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle İstanbul'daki dava vekilleri dönemin özgürlükçü havası içerisinde toplanmışlar ve mesleklerini icra etmek hususunda birtakım kararlar almışlardı. Toplantı 31 Temmuz 1908 tarihinde, Divanyolu'nda bulunan ve Arif'in Kıraathanesi adıyla bilinen büyük bir kahvehanede gerçekleşmişti. Toplantıya 125 dava vekili katılmış, ihtiyar lakabıyla bilinen Edip Efendi başkanlık etmişti. Görüşmelerde iki husus ön plana çıkmıştı: Birincisi meslekle ilgili var olan olumsuz fikirleri çürütmek için propaganda yapmak, yasal ve ahlaki şartlara sahip olmayanların faaliyetlerine engel olmak için ilgili makamlar nezdinde girişimlerde bulunmaktı. İkincisi ise avukatın işi yalnızca anlaşmazlıklara çözüm getirmek olmadığından, dava vekili adı yerine kullanılacak bir isim belirlemektir. Gerçi avukat sözcüğü biliniyor ve kullanılıyordu ancak yabancı bir kelime olduğu için resmî dile girmesi istenmiyordu. Nihayet “himaye eden, yardım eden” anlamını taşıyan ve Mısır'da da kullanılan ‘muhamî’de karar kılınmıştı⁵⁴. Yapılan tartışmalar sonucunda Hukuk ve Nüvvap Mektebi⁵⁵ mezunlarıyla, basit bir sınav sonucunda ruhsatname almış olanlardan başvuruda bulunanların dava vekilliği yapabileceği kararlaştırılmıştı.

⁵³ Osman Kuntman, *a.g.m.*, s. 266.

⁵⁴ Ejder Yılmaz, “Bir Meslek Olarak Dünden Yarına Avukatlık”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 44, S. 1, s. 197. Özkent, *a.g.e.*, s. 65.

⁵⁵ Nâip yetiştiren okullara verilen ad. Nâip; vekil, kadı vekili, şeriat hükümlerine göre hüküm veren hâkim anlamına gelmektedir.

Adı geçen toplantının da etkisiyle “dava vekâleti” tabirinin de değiştirilmesi gündeme gelmişti. Bu tabirin tam olarak avukat kelimesinin anlamını karşılamadığı düşünülmüş ve yerine “muhamî” tabirinin kullanılması uygun bulunmuştu⁵⁶. Nitekim baronun Adliye Nezareti’ne yaptığı baskılar sonucunda⁵⁷ 1909’da hazırlanan 96 maddelik kanun layihası da muhamî adıyla hazırlanmıştı (*Muhamât Kanunu Layihası*)⁵⁸. Her ne kadar kanunlaşmamışsa da böyle bir layihanın hazırlanmasında baronun oynadığı rolü ve işlerini ne kadar ciddiye aldıklarını göstermesi açısından önemlidir. Adı geçen layihanın gerekçesinde ‘dava vekili’ ile ‘muhamî’ tabiri arasındaki fark da açıklanıyordu. Buna göre dava vekili, sadece husumete vekâlet etmek demektir. Yani müvekkilin iddia ve müdafaasını yine müvekkile dayanarak hâkime aktarmaktır. Oysa muhamî, kanunlara dayanarak müvekkilin haklarını korumaya çalışan ve adaletin yerini bulması için hizmet eden anlamına gelmekteydi⁵⁹. Bu layihanın gündeme gelmesinde, hukuku muhafaza etmekten aciz, ahlaksız bazı kimselerin dava vekili unvanıyla hukuku ihlal etmeleri ve düzeni bozmaları etkili olmuştu. Ancak hukuk mektebi mezunu veya ruhsatnamesi olmadığı halde dava vekilliğini namuslu bir şekilde yapanların da haklarının korunması gerekmektedir. Layihanın hazırlanmasının ana sebebi buydu. Bir türlü son şeklini alıp kanunlaşamaması, asıl maksadın hâsıl olamamasına neden olmuştu. Bunun için 16 Eylül 1909 tarihinde layihanın konuyla ilgili iki maddesinin geçici olarak yürürlüğe konmasına karar verildi⁶⁰. Bu geçici maddeler 27 Eylül 1909 tarihli *Takvim-i Vekayî*’de *Dava Vekilleri Hakkında Kanun-ı Muvakkat* adıyla neşredilmişti⁶¹. Bu maddeler şunlardı:

1. Yabancı hukuk okullarından mezun olup, Osmanlı mahkemelerinde en az üç seneden beri meslek ahlakına uygun olarak çalıştıklarını, 10

⁵⁶ BOA, Şura-yı Devlet Ticaret Nezareti (ŞD. TNZ.), nr. 2794/ 68, 24 N 1328; Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 145/4, 7 Şevval 1328; Babiali Evrak Odası (BEO), 3822/286641, 12 Za 1328.

⁵⁷ Saffet Nezihî Bölükbaşı, “Ülkemizde Avukatlık ve Savunma”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 1, 1988, s. 38-39.

⁵⁸ *Muhamât Kanunu Layihası* için bakınız *Muhamât*, nr. 38, 1 Mart 1333; nr. 55-11, 1 Eylül 1338; nr. 59-15, 1 Kânunusânî 1339.

⁵⁹ BOA, ŞD. TNZ., nr. 2794/ 68, 24 N 1328.

⁶⁰ BOA, ADVNS. NZAM. d.00012, s. 369; Baro Reisi Lütü Fikri, “Adliye Vekâlet-i Celîlesine”, *Muhamât*, nr. 68-23, 1 Teşrinievvel 1339, s. 731.

⁶¹ *Düstur*, 2. Tertip, C. 1, s. 751.

diplomalı vekil ve 3 mahkeme reisinin yazılı şahitliğiyle kendilerini Türkçe ifade edebildiklerini belgeleyenler ve adli evrak düzenleyebilecek kabiliyete sahip olanlar, Dava Vekilleri Cemiyeti Yönetim Kurulu tarafından seçilmiş bir heyet huzurunda sınava tabi tutularak, verilen tasdikname ile ruhsatname alabilirler.

2. Hukuk mektebinden mezun olmadığı halde üç seneden beri meslek ahlakına uygun bir şekilde Dersaadet'te dava vekilliği yaptıklarını ispat edenler bu nizamname maddelerinin yayınlanmasından itibaren bir sene zarfında imtihanla ruhsatname alabilirler. Şöyle ki bunların imtihanı hukuk mektebi öğretmenleri olup aynı zamanda cemiyet yönetim kurulunda bulunan iki kişinin katılımıyla yapılacak ve bundan dolayı hiçbir vergi ve harç alınmayacaktır. İmtihana girmek isteyenler, imtihan sonucu belli oluncaya kadar nizamname hükümlerine uymak koşuluyla dava vekilliği yapabileceklerdir.

Takvim-i Vekayi'de 22 Şubat 1914'te yayınlanan *Mehakim-i Şer'iye'de İcra-yı Vekâlet Edebilecekler Hakkında Kanun* ise, şer'i mahkemelerde kimlerin dava vekilliği yapabileceğini belirliyordu. Bunlar, Medresetülkuzat (Kadılar Medresesi) veya Darülfünun-ı Osmani hukuk şubesi mezunlarıyla, en az beş sene süreyle bilfiil kadılık veya müftülükte bulunup liyakat ve hizmetleri dolayısıyla Şeyhülislamlık makamının yeterlik belgesi verdiği kimselerdi. Ancak Darülfünun hukuk şubesince sınava tabi tutularak dava vekâleti diploması almış olanlar Medresetülkuzat'ta okutulan derslerden yine Şeyhülislamlık tarafından belirlenmiş bir heyetçe yapılacak sınavı geçtikleri takdirde dava vekilliği yapabileceklerdi⁶².

8 Mart 1915 tarihli *Memalik-i Osmaniye'de Bulunan Ecnebilerin Hukuk ve Vezâifi Hakkında Kanun-ı Muvakkat* da dava vekilliğinin yalnızca Türkler tarafından yapılabileceğini öngörüyordu⁶³. I. Dünya Savaşı şartları dikkate alındığında, böyle bir tasarrufta bulunulmuş olması şaşırtıcı değildir.

Dava vekilliğinin icrasında sürekli olarak gündeme gelen bir husus da, şehadetnameli vekillerin bulunmadığı yerlerde nasıl bir uygulama yapılacağıydı. Zaman içinde çıkarılan ek kanunlarla ya da ilgili yerlere

⁶² *Düstur*, 2. Tertip, C. 7, s. 400.

⁶³ *Düstur*, 2. Tertip, C. 7, s. 458-459. Şener Battal, Nurşen Erdem, "Avukatlık Mesleğinin Türkiye'deki Tarihçesi", *Ankara Barosu Dergisi*, S. 5-6, 1985, s. 678. Ancak makalede kanunun tarihi, sehven 23 Şubat 1916 olarak verilmiştir.

gönderilen talimatlarla çözülmeye çalışılan bu sorunu tamamen ortadan kaldırmak için 18 Ocak 1921 tarihinde *Dava Vekili Ruhsatnamesi İstihsaline Dair Nizamnâme* çıkarılmıştı. Bu nizamnâme, bütün mahkemelerde vekillik yapmak isteyenleri ruhsatname almaya mecbur kılıyordu⁶⁴. B.M.M Hükümetinin çıkardığı nizamname, yayınlandığı tarihten sonra ruhsatnamesiz dava vekilliği yapılmasını yasaklıyordu. Dava vekâleti ruhsatnamesi, Adliye Vekâleti bünyesinde kurulmuş bir heyetin veya il ve sancak merkezlerindeki adliye encümenlerinin yapacağı sınavda başarılı olanlara verilecekti. Ancak daha önce taşra encümenlerince ve Dersaadet Hukuk Mektebince yapılan sınava girerek ruhsatname alanlar, Hukuk Mektebi mezunları, mektepten mezun olmayıp bir yıldan fazla aralıksız olarak savcılıklarda, kadılıklarda ve mahkeme başkanlıklarında görev yapmış olanlar beş lira harç ödedikleri takdirde sınavsız dava vekili ruhsatnamesi alabileceklerdi. Memurlara ruhsatname verilmeyecekti. Dava Vekili sınavına girerek ruhsatname almak isteyenlerin yirmi yaşını doldurmuş ve iyi hâl sahibi olması, küçük suçlardan ve cinayetten mahkûm olmamış ve Devlet-i Aliye tebaasından bulunması şarttı. Ayrıca eskiden görev yaptıkları memuriyetlerde zimmet ve ilişkileri olmadığını resmi belgeyle ispat etmeleri gerekiyordu. 1875 tarihli *Dava Vekilleri Nizamnâmesi*'nin bu nizamnameye aykırı olan hükümleri de kaldırılıyordu⁶⁵.

İstanbul Barosunun Kuruluşu

a. İlk Osmanlı (Ecnebi) Barosu

Osmanlı Devleti'ndeki ilk baro, Fransız uyruklu Louis Amiable tarafından 1870 yılında kurulmuştu. İstanbul'da bulunan avukatlar 1872'de ikinci toplantılarını gerçekleştirmişlerdi. Bu tarihte Hukuk Mektebi henüz açılmamıştı. Baronun resmi adı da Konstantinople Barosu Cemiyeti (*Societe du Barreau de Constantinople*) idi. İstanbul Ecnebi Avukatlar Barosu olarak da bilinen baronun ilk levhasında kayıtlı bulunan 33 asıl ve fahri üyeden yalnız beşi Osmanlı tabiiyetine mensuptu. Diğerleri İngiliz, Fransız, İtalyan, Avusturyalı, Yunanlı, Belçikalı ve Rus uyrukluymdu. Baroya kayıtlı avukatlar

⁶⁴ Osman Kuntman, *a.g.m.*, s. 267.

⁶⁵ *Düstur*, 3. Tertip, C. 1, s. 192.

içerisinde hiç Türk bulunmamaktaydı. Osmanlı uyruklu beş avukat ise şunlardı; Meryem Kouli (1870 Paris Hukuk Mektebi mezunu), Hogotisman (1827 Brüksel Hukuk Mektebi Mezunu), Dr. Serviçen (1875 Paris Hukuk Mektebi mezunu), Apostolidis (1866 Atina Hukuk Mektebi mezunu) ve Dr. Jakobo Miltiyadis (1875 Paris Hukuk Mektebi mezunu). Bu baronun 1876 tarihli levhasına göre yönetim kurulu şu isimlerden oluşuyordu⁶⁶:

<i>Yönetim Kurulu Üyeleri</i>	<i>Onur Üyeleri</i>
Georges Furlani (Başkan, İtalyan)	Spiridion Triandafilis (Yunan)
Jean A. Rosasco (Sandık Emini, İtalyan)	James Carlille M'Coan (İngiliz)
Lewis F. Mizzi (Kâtip, İngiliz)	Pier Beretta (Yunan)
Georges Le Chevalier (Üye, Fransız)	Louise Amiable (Fransız)
Paule Juste Magliola (Üye, İtalyan)	Leopold Delord (Fransız)
Gerasime Xidias Typaldos (Üye, Yunan)	
Charles Michel (Üye, Fransız)	

Ecnebi Barosu Türkiye’de dava vekâleti ve avukatlık mesleğinin doğmasında mühim bir rol oynamıştı. Bir örnek teşkil etmesi açısından önemi inkâr edilemeyecek olan Ecnebi Barosu’na bağlı avukatların faaliyetleri ve cazip kazançları meslekle ilgili cemiyetlerin kurulmasında etkili olmuştu. Ecnebi Barosu’nun hukuk ve adaletle ilgili meslek sahiplerini kontrol altında tutmak hususunda gösterdiği başarı, öteden beri bu konuda sıkıntılar yaşayan Osmanlı Devleti’nin konuyla ilgili birimlerini harekete geçirmişti⁶⁷.

Zaman içerisinde önemini yavaş yavaş yitiren Ecnebi Barosu varlığını 1908 II. Meşrutiyetin ilanına kadar sürdürmüştü. Hatta Paris Barosu, Napoleon tarafından baronun hayata geçirildiği tarihin yüzüncü yıldönümünü kutlamak için bir davetiye göndermişti. O tarihte Ecnebi Barosu başkanlığında bulunan İngiliz Lewis Mizzi bu davetiyeyi İstanbul Barosu Başkanına vermiş ve baroyu temsilen Abdurrahman Eren 1919 yılı Ekim ayında Paris ve Londra barolarını ziyaret etmişti⁶⁸.

⁶⁶ Osman Kuntman, *a.g.m.*, s. 280.

⁶⁷ Ali Haydar Özkent, *a.g.e.*, s. 49-50.

⁶⁸ Ali Haydar Özkent, *a.g.e.*, s. 46-47.

b. Dava Vekilleri Cemiyeti (İstanbul Barosu)

Dava vekilliğiyle ilgili ilk düzenleme olan 17 Kasım 1875 tarihli *Mehâkim-i Nizâmiyye Da'va Vekilleri Hakkında Nizamnâme*'nin dördüncü faslı, günümüzde baro tabir edilen Dava Vekilleri Cemiyeti'nin kurulmasına ayrılmıştı⁶⁹. Buna göre oluşturulacak cemiyetin birinci ve ikinci başkanları ve dört üyesi bulunacaktı. Bunlar İstanbul'da bulunan dava vekilleri arasından seçilecekti. Gerek başkanın gerekse üyelerin hizmet süresi iki yıldır. Ancak her yıl üyelerin yarısı değiştirilerek, onların yerini kura ile seçilecek yeni üyeler dolduracaktı. Bir sonraki yıl ise eski üyeler görevden çekilecek yerine yenileri atanacaktı. Görev süresi dolan üyenin yeniden seçilebilmesi için de en az bir yıl geçmesi gerekirdi. Ancak bu kural başkan için geçerli değildi. Böylece üyeler sık sık değiştirilmek suretiyle cemiyetteki tüm vekillere görev yapma imkânı sunulacaktı. Ayrıca, cemiyet üyelerinin tam katılımı sağlanmadıkça toplantıya başlanamayacaktı. Bir konu müzakere edildikten sonra yapılan oylamada oylar eşit çıkarsa sonucu başkanın oyu belirleyecekti⁷⁰.

Dava Vekilleri Cemiyeti'nin görevleri yine nizamnamede açıkça belirtilmişti. Divân-ı Ahkâm-ı Adliye Nezâreti tarafından dava vekilleri hakkında verilecek kararların tüm dava vekillerine duyurulması cemiyetin birinci görevidir. Ayrıca, vekillerin isteklerini bir mazbata ile Adliye Nezâreti'ne bildirmek, yine cemiyetin görevleri arasındaydı. Dava vekilleriyle ilgili kuralların uygulanmasının sağlanması da cemiyetin sorumluluğundaydı. Dava vekillerinin kendi aralarında çıkan tartışmalarda arabuluculuk yaparak barışın sağlanması, yine dava vekillerinin ücret ve masrafları ile ilgili mevcut tarifieden dolayı bir sıkıntı oluşması halinde durumun Nezarete bildirilmesi cemiyetin sorumlulukları arasındaydı. Maddi gücü yeterli olmayan davacıların cemiyete başvurmaları halinde dava işlerinin ücretsiz olarak yürütülmesini sağlamak da cemiyetin bir diğer görevidir⁷¹.

Cemiyetin belli kurallar çerçevesinde usulünce işleyişini sağlamak için bir takım tedbirler alınmıştı. Buna göre kurallara aykırı davranan dava vekilleri öncelikle cemiyet tarafından ihtar edilir, bunun yeterli olmadığı durumda vekil cemiyet önünde başkan tarafından azarlanarak cemiyetten

⁶⁹ *Düstur*, 1. Tertip, C. 3, s. 198-209.

⁷⁰ *Mehâkim-i Nizâmiyye Da'va Vekilleri Hakkında Nizamnâme*, madde: 30-33.

⁷¹ Madde: 37-38.

çıkarılabilirdi. Hatta cemiyet, bir dava vekili hakkında yapılan şikâyeti değerlendirip, ciddi bulunması halinde o dava vekilinin görevden uzaklaştırılması hususunda bir mazbata hazırlayıp Divân-ı Ahkâm-ı Adliye'ye gönderme yetkisine sahipti⁷².

1875 tarihli nizamnamede Dava Vekilleri Cemiyeti'nin kurulması öngörülmüş ise de cemiyetin ilk genel kurulu 24 Mart 1294 (5 Nisan 1878) tarihinde yapılmıştı. Dolayısıyla asıl bu tarih, İstanbul Barosu'nun kuruluş tarihi olarak kabul edilmelidir⁷³.

Nizamnâme'ye uygun olarak cemiyetin Dâimî Heyeti oluşturulmuştu. Buna göre cemiyetin idarî kadrosu şöyleydi⁷⁴;

Birinci Reis: Alexandre Meryem Kouli	Üye: Bedros Şaşayan
İkinci Reis: Mehmet Şehrî	Üye: Kostaki Sardeneski
Katip ve Sandık Emîni: Karabet Gürcî	Üye: Agop Mircikyan

İdarî kadrosu oluşturulan cemiyetin ilk toplantısı, en yaşlı üye olan Kostaki Sardeneski Efendi'nin nutku ile açılmıştı. Sardeneski Efendi bu nutkunda Romalılardan itibaren avukatlık mesleğinin geçirdiği evrelerden kısaca bahsetmiş, Osmanlı Devleti'nde avukatlık mesleğinin ortaya çıkışı ve dava vekillerine neden ihtiyaç duyulduğu anlatmış, Dava Vekilleri Cemiyeti Nizamnâmesi'nin çıkarılmasından duyulan memnuniyeti dile getirmişti⁷⁵. Dava Vekilleri Cemiyeti (İstanbul Barosu) açıldığı gün birinci levhaya kayıtlı toplam 63 üyesi bulunmaktaydı. Bunlardan 12'si Müslüman, 11'i Rum, 38'i Ermeni, geriye kalanlar Rus, İngiliz, Fransız ve İtalyan üyelerden oluşmaktaydı⁷⁶. Üyelerin yalnızca on ikisinin Müslüman olması, tarihî süreç hakkında bir fikir vermektedir.

⁷² Madde: 39-40.

⁷³ Osman Kuntman, *a.g.m.*, s. 255; Abdurrahman Adil, "İstanbul Türk Barosu ve Tarihi Teşekkülü", *İstanbul Barosu Mecmuası*, Sayı 38-1 (Ocak 1930), s. 5.

⁷⁴ Ali Haydar Özkent, "Dünün ve Bugünün Türk Avukatlığına ve Barolarına Kısa Bir Bakış -Türk Avukatlığı", *İstanbul Barosu Dergisi*, S. 10, s. 648. Nizamnamede heyet-i daimedeki üye sayısının 4 olması gerektiği belirtildiği halde, burada 3 olması dikkat çekmektedir.

⁷⁵ Ali Haydar Özkent, *a.g.e.*, s. 57-58.

⁷⁶ Abdurrahman Adil, *a.g.m.*, s. 6-7; Ali Haydar Özkent *Avukatın Kitabı* adlı eserinde bu sayıyı 62 olarak göstermektedir. Verdiği listede üye sayısı 61'dir (s. 59-60). Diğer

<i>1878 Tarihli Birinci Levhaya Kayıtlı Üyelerin İsimleri</i> ⁷⁷	
Birinci Sınıf	
İbrahim	Bedros Şaşayan
Edvar İd	Bogos Mıgırdıçyan
Artin Begyan	Gabriel Gargor
Artin Haçaturyan	Civani Afker
İsmail Hakkı	Hüseyin Fikri ⁷⁸
Andırya Kokidi	Hasan Fehmi ⁷⁹
Andon Afker	Haruçyan Sebilyan
Ohanes Musdıçyan	Rosolato Fransua ⁸⁰
Serope Basmacıyan	Mehmet İzzet
Serope Aznavur	Mehmet Ali
Simon Tıngıroğlu	Mişel Doriza
Simonidi	Nazaret Haçeryan ⁸¹
Toros Saraçyan ⁸²	Nazaret Şahbaz
Osman Nuri	Nicola Makri
Alexandre Meryem Kouli	Vasilaki Tiryakioğlu
Avadis Kololyan	Viçen Serviçen

kaynaklarla karşılaştırıldığında sayınının 63 olduğu, Ali Haydar Özkent'in listesinde iki üyenin adının bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bunlardan biri birinci sınıf dava vekillerinden Simon Tıngıroğlu, diğeri ise ikinci sınıf dava vekillerinden Seyyit Ali'dir.

⁷⁷ Osman Kuntman, *a.g.m.*, s. 285.

⁷⁸ Hukukçu ve siyaset adamı Lütfi Fikri Bey'in babasıdır. Adliye Mektebi'nde okumuş, valilik de yapmıştır. Hasan Fehmi Paşa'nın hemşerisi olup Hazine-i Hassa Riyasetinde iken vefat etmiştir (Ali Birinci, "Lütfi Fikri", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 27, s. 233-234).

⁷⁹ Hasan Fehmi Paşa: Vezaret Rütbesi ile Adliye Nezaretinde bulundu. Birinci Meclis-i Mebusan'ın ikinci devresinde başkanlık yaptı. II. Abdülhamid döneminde özel görevle Londra'ya gönderilmiştir. En son görevi II. Meşrutiyet Döneminde Şûra-yı Devlet Reisliğidir. (Ayten Can Tunalı, *Hasan Fehmi Paşa*, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1573/17060>. Erişim tarihi 15.11.2018)

⁸⁰ Rus tebaasındandır. Hariciye Nezaretinde bünyesinde oluşturulan "Tazminat-ı Şahsiye Komisyonu"nda Rus üye olarak görev yapmıştır (A. Adil, *a.g.m.*, s. 9)

⁸¹ Hukuk Mektebi'nde ceza hukuku okumuş olup sigortalar üzerine çok yazı yazmıştır. Selanik İstinaf Mahkemesi üyelğinde bulunmuştur. (A. Adil, *aynı yer*)

⁸² Büyük şair Namık Kemal'i cinayet mahkemesinde savunmuş ve beraat ettirmiştir. Trabzon ve Edirne İstinaf Müdde-i Umûmiliklerinde bulunmuştur (A. Adil, *aynı yer*)

Avadis Yordamyan	Viçen Hocosyan ⁸³
Kostaki Sardeneski	Yani Zisi
Kasbar Gülbenkian	Yorgi Apostolidi
Kirkor Gazozoğlu	Yorgi Dale
Kigork Derdrof	Françesko Miltiyadi Toroni
Mehmet Şehri ⁸⁴	İlya Malyaka
İkinci Sınıf	
Agop Mercikyan	Todoraki Bostancioğlu
Osep Irganyan	Avadis Beşiryan
Hüseyin Şükrü	Karabet Güreyan
Hamparsum Ömüryan	Lazaraki Macarinos
Rupen Tütünyan	Manuk Narlıyan
Rupen Kuyumyan	Mıgırdıç Asasyan
Zenon Derunyan	Mehmet Naim
Serkis Esmeryan	Ali Rıza
Seyyit Ali	
Üçüncü Sınıf	
Kevork Mardirosyan	Mardiros Kololyan

Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti'nin merkezi Galata'da eski borsa binasına bitişik Çalyan Hanının yanındaki Yıldız Hanında bir odadaydı. Genel toplantılar eskiden Bizans Lokantası adıyla bilinen lokantanın üstündeki Artin Ağa'nın lokantasında yapılıyordu. 1893 yılında cemiyetin toplantı yeri, Adliye Nezareti'nin bulunduğu Darülfünun binasının üst katında merdiven başındaki camekânlı odaydı. Odanın üzerinde "şehadetnameli dava vekillerine mahsus oda" levhası bulunmaktaydı. Bu tarihte cemiyetin başkanı Manyasizâde Refik Bey'di⁸⁵.

⁸³ Hukuk tahsilini Avrupa'da yapmış olup, eğitimine Mekteb-i Mülkiye'de devam etmiştir. Birinci hukuk mahkemesi ile muhtelit birinci ticaret meclisi üyesiydi (A. Adil, *a.g.m.*, s. 10).

⁸⁴ Yanyalıdır. Devrinin parlak bir avukatı olup Mithat Paşa'nın Yıldız'da yapılan yargılamasında bulunmuştur. (A. Adil, *a.g.m.*, s. 8).

⁸⁵ Zafer Toprak, "Baro", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, s. 59; Rıza Nur, "Memleketimizde Avukatlık ve İstanbul Barosunun Tarihçesi", *İstanbul Barosu Mecmuası*, Kasım 1933, s. 437; Demirel, *a.g.e.*, s. 290.

Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti'nin ikinci levhası 1296 (1880) tarihliydi. Burada kayıtlı vekillerin sayısı 105'ti. Heyet-i Daime şu isimlerden oluşuyordu⁸⁶;

Rosolato, Başkan (Rus)	Edvar İd (İngiliz), Üye
Nazaret Haçeryan, İkinci Başkan	Mehmet Ali, Üye
Karakin Melekyan, Üye	Manok Narhyan, Üye

Osmanlı Barosunun bu ikinci levhasında da başkan ve üyelerin önemli bir bölümünün yabancı ve gayrimüslim olmaları düşündürücüdür. Bu durum, kapitülasyonlarla hemen her alanda kendilerine avantajlar sağlamış olan yabancıların, hukuk sahasında da etkin olduklarını göstermesi açısından çarpıcı bir örnektir.

Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti'nin 1886 yılındaki heyet-i daime başkanı ise Mehmet Reşit Efendi idi. Agop Boşnakyan, Şeyh Hasan Tahsin, Filipomen Dimitrikopolo, Kevork Mardirosyan da diğer üyelerdi. 1880 tarihli levhada Rus Rosolato başkanken bu defa başkan Türk'tü ve bir de Türk üye bulunuyordu. Fakat 1886 tarihli levhada kayıtlı bulunanların çoğunluğunu yine Türk olmayanlar oluşturuyordu⁸⁷. Heyet-i Daimesini Mehmed Reşid, Agop Boşnakyan, Hasan Tahsin, Philippomene Dimitracopoulo ve Kevork Mardirosyan'ın oluşturduğu, Baro'nun bu üçüncü levhasına kayıtlı avukatların isimleri şunlardı⁸⁸:

⁸⁶ Seda Örsten Esirgen, *a.g.m.*, s. 771.

⁸⁷ Zafer Toprak, *a.g.m.*, s. 58-61.

⁸⁸ Özkent'in eserinde (s. 63), heyet-i daime başkanı ve üyelerinin isimleri verilirken Miltiyadi Kara Vokiros adlı avukat da üyeler arasında sayılmaktadır. Ancak, bu levhaya kayıtlı olan avukatları içeren evrakta Miltiyadi Kara Vokiros'un adı heyet-i daime üyeleri arasında bulunmamaktadır. http://www.armenews.com/article.php3?id_article=79355 (Erişim tarihi 12 Ocak 2014).

1886-87 Yılına Ait İstanbul Barosu Levhasına Kayıtlı Üyelerin İsimleri			
Mehmed Şehrî	Artin Hatchadourian	İbrahim Şevki	Nazareth Hatcherian
Simeon Tinguir	Avedis Kololian	Artin Beguian	Alexandre Meriem-Kouly
Osman Nuri	Kirkor Hazarossian	Ohannes Mosdidjian	Yani Zissi
Simeonides Leonidas	Mehmed İzzet	Hampartzoum Eumurian	Serope Basmadjian
Roupen Tutundjian	Yorgui Apostolides	İsmail Hakkı	Roupen Kouyoumdjian
Oussepe Erganian	Boghos Miguirditchian	Edward Ede	François Rossolato
Miguirditch Essassian	Zenope Deroyans	Nazareth Chahbaz	Avedis Yordamian
Kevork Mardirossian	Bedros Chachian	Afker Andon	Mardiros Kololian
Georges Derderoff	Mehmed Ali	Avedis Beşiryan	İlia Maliaca
Miguirditch Chichmanian	Serkiz Esmerian	Papaz-oglou Vassilaki	Leonidas Rota
Artin Toptach	Mehmed Reşid	Kirkor Tchitdjian	Mahmud Hamdi
Jacques Barozzi	Karekine Melikian	Mardiros Papazian	Mehmed Celâl
Manyasizade Mehmed Refik	Philopemen Demetracop	Trifon Basmadjides	Stepan Afker
Nichan B. Boyadjian	Mehmed Vehbi	İsmail Fazıl	Ohannes Tchalian
Tiryak-oglou Christaki	Agop Boşnakyan	Akribas Tourian	Ohannes Bey Alexanian
İsmail Zühdi	Kirimizade Mehmed Nechat	Kerope Haytayan	Hasan Tahsin
Yani Kessarides	Costaki Levides	Youvan-oglou Simeon	Yordan Refailidi
Mehmed Ataullah	Pandelaky Kildjianidi	Hattatzâde İsmail Hakkı	Pandelaky Eftimiadi
Alexandre Adamides	Saraf-oglou Ohannes	Kevork Kartalian	Nicoghos Terzian
Tchivi-oglou Bodos	Bostancioğlu Teodoraki	Kechich-oglou Nicolaki	Ohannes Markarian
Zirone Tchakmakdjian	Tevfik	Mehmed Edibe	Mitiadi Karavokyros
Yanco Mamopoulo	Kale-i Sultaniyeli İzzet	Mahmud Nedim	Vassilaki Dessiris
Ahmed Ağâh	Virginio Pedrelli	Muradian Vartan	Yorguiadis Nicolas
Mehmed Urfan	Kambalouri? Yani?	Sinabian Kirkor	Recai
Kalaydjian Kirkor	Ahmed Nazif	Mehmed Salahaddin	Aleco Alexandrides
Simeon Stepan	Zohrabian Kirkor	Petro-Kaya-oglou Yanco	İsmail İlyas
Victor Macridi	Kouyoumdjan Kalousd		

II. Meşrutiyetin ilan edilmesinin ardından dava vekilleri, 31 Temmuz 1908 tarihinde toplandı. Bu toplantıya 125 dava vekili katılmış, ihtiyar lakabıyla bilinen Edip Efendi başkanlık etmişti. Başvuru yapanların adları kaydedilmek suretiyle de bir levha oluşturulmuştu. Bu levha 1939 yılına kadar İstanbul Barosuna esas teşkil etmekte ve baroya üye avukatların sicilleri ve numara sıraları da bu kayda dayanmaktadır. Söz konusu toplantıda Manyasizade Refik Bey de başkanlığa seçilmişti⁸⁹. Toplantının aşağıdaki dava vekillerinin katılımıyla gerçekleştiği tahmin edilmektedir⁹⁰:

Abdurrahman Adil	İlyas Ressam	Kirkor Apikyan	Avram Nahum	Mustafa Halit
Sadettin Ferit	Yorgaki Pavli	Mihran Körpeyan	Mustafa Halit	Misak Narliyan
Manyasizade Refik Sait	Zuhrap	Hrisantos Tomaidis	Seniyeddin	Toptaş Artin
Kavvaszade Fuat	Agop Bahri	Enemotarhi Manas	Kirkor Sinanyan	Refik Habib
Mehmet Talat	Kuddusi	Ahmet Saki	Yusufis Yordanakis	Kalef Gabay
Yusuf Kemal Tengirşenk	Erginli Necati	Hüseyin Kâzım	Şekip Adut	Davut Ruso
Filibeli Kemal	Anastasyadis Samuel	Artin Kayseriliyan	Haydar Rifat	
Vilademir Mirmiroğlu	Muhtar Mardin	Marko Nahum	Hayati	

Manyasizade Refik Bey'in başkanlığı çok uzun sürmemiş, Ekim 1908'de Adliye Nazırlığına getirilince başkanlıktan istifa etmişti. Yerine Yusuf Kemal Tengirşenk seçilmiş, bir yıl sonra O da Avrupa'ya gideceği için görevden ayrılmıştı. 1909'da başkanlığa Mahmut Mahir Bey getirilmişti. 1911 yılına kadar iki yıl görev yapan Mahir Bey'den sonra bu makama Kavvaszade Fuat Bey gelmişti. Ancak Fuat Bey'in başkanlığı, ruhsatnamesinin ikinci sınıf olması yüzünden Adliye Nezareti tarafından onaylanmamıştı⁹¹.

28 Kasım 1909 tarihli, *Adliye Müfettişlerinin Vezaif ve Derece-i Salâhiyetlerini Mübeyyin Talimat*'ın 13. maddesi de dava vekilleriyle ilgiliydi. Bu talimata göre, dava vekilleri hakkında herhangi bir şikâyet söz konusu

⁸⁹ Ali Haydar Özkent, *aynı yer.*; Osman Kuntman, *a.g.m.*, s. 275.

⁹⁰ Osman Kuntman, *a.g.e.*, s. 275-276.

⁹¹ Osman Kuntman, *aynı yer.*

olduğunda müfettişler, baro teşkilâtı bulunan yerlerde baronun dikkatini çekecekler ve yapılan işlemin takipçisi olacaklardı. Baro teşkilâtı bulunmayan yerlerdeyse soruşturmayı bizzat yürütecek ve sonuçlandıracaklardı. Burada dikkati çeken husus “baro” tabirinin kullanılmasıdır⁹². Nitekim 24 Nisan 1913 tarihli *Sulh Hâkimleri Kanunu*’nun 94. maddesinde yine “Dava vekilleri cemiyeti”nden bahsediliyordu. Burada Dava vekilleri cemiyeti kurulan yerlerde dava vekili ikame edilebilir, cemiyet bulunmayan yerlerde dava vekili kabul olunmaz deniyordu⁹³. Bu iki örnekten anlaşıldığına göre, o dönemde iki tabir de birbirinin yerine kullanılmaktaydı.

23 Eylül 1912 tarihli *Muhamat* dergisinde *Dersaadet Muhamîler Cemiyeti Nizamnâme-i Dâhiliyesi*’ne yer verilmişti⁹⁴. Birbirini izleyen sayılarda verilen bu nizamnamenin bazı maddelerinin numaralandırılmamış olması, bunun bir layiha olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim 1921 tarihinde yayınlanacak olan *Dersaadet Muhamîleri Cemiyeti Nizamname-i Dâhilisi* ile hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Muhtemelen bir türlü kanunlaştırılamayan *Muhamât Kanunu Layihası* örneğinde olduğu gibi, cemiyet nizamnamesi de 1921’e kadar layiha halinde kalmıştı.

I. Dünya Savaşının başladığı 1914 yılında Baro başkanlığına bu defa Celalettin Arif Bey seçilmiş ve bu görevini 1920 yılına kadar sürdürmüştü. 1920’de açılan son Osmanlı Meclis-i Mebusanına milletvekili olarak girince başkanlıktan istifa etmişti. Bu tarihte Baro başkanlığına Lutfi Fikri Bey seçilmişti. O’nun başkanlığındaki Baro’nun yönetim kurulunda Yordanaki Haralambidi ikinci başkan, Giritli Ahmet Saki üye ve kâtiplik, Mihran Körpeyan üye ve muhasebecilik, İhsan ve Marko Nahum da üye olarak yer almışlardı⁹⁵.

⁹² *Düstur*, 2. Tertip, C. 2, s. 33.

⁹³ *Düstur*, 2. Tertip, C. 5, s. 348.

⁹⁴ “Dersaadet Muhamîler Cemiyeti Nizamnâme-i Dâhiliyesi”, *Muhamat*, nr. 15, 10 Eylül 1328; nr. 16, 10 Teşrinievvel 1328; nr. 25-26, 5 Eylül 1329; nr. 29, 10 Kânunuevvel 1329; nr. 31, 10 Şubat 1329. Bu son sayıda 45. maddeye kadar gelinmiş olup, devamı var denilmekteyse de ilerleyen sayılarda diğer maddelerine rastlanmamıştır. Oysaki 1921 tarihli nizamname 70 maddeden oluşmaktadır.

⁹⁵ *Dersaadet Barosu Levhası*, İstanbul 1922/1338, s. 3.

c. Dersaadet Muhamileri Cemiyeti

25 Nisan 1921 tarihinde avukatlık mesleği ile ilgili düzenlemelerin yanı sıra, bu mesleği icra edenlerin teşkil edeceği cemiyete dair bir düzenleme de yapılmış, *Dersaadet Muhamileri Cemiyeti Nizamname-i Dâhilisi*⁹⁶ yayınlanmıştı. Dersaadet Muhamileri Cemiyeti'nin, *Dava Vekilleri Nizamnamesi*⁹⁷ hükümlerine uygun olarak levhaya kayıtlı olanlardan meydana gelmesi öngörülmüştü.

Kanunen muhamî vasıflarını haiz olup cemiyete kaydolmak isteyenler, cemiyet levhasına kayıtlı iki arkadaş tarafından yönetim kuruluna takdim-nâme vermek suretiyle önerilebilecekti. Cemiyete kaydolan bütün avukatlara verilen onaylı kimlik belgelerinde fotoğraflarının da bulunması şarttı⁹⁸.

Cemiyetin asıl hedefi avukatlık mesleğinin sürdürülmesiydi. Bu hedefe ulaşabilmek için ilk önce, meslekî ve kişisel haysiyetlerini koruyarak çalışan avukatlara gereken saygının gösterilmesi, haklarının ve ortak menfaatlerinin korunması cemiyetin görevlerindendi. İkinci olarak yürürlükteki yasaların ıslahına ve iyi bir şekilde uygulanmasına yardımcı olabilecek tasarılar hazırlanması, konferanslar düzenlenmesi; avukatların mesleki olarak işlerini yürütebilmeleri için sürekli kontrol altında bulundurulmaları ve gerektiğinde ilgili bölümdeki hükümlere uygun olarak cezalandırılmaları da öngörülmüştü⁹⁹.

Düzenli olarak üç ayda bir toplanacak olan Yönetim Kurulu üyeliğine seçilecek avukatlarla ilgili olarak da birtakım kriterler getirilmişti. Buna göre en az beş sene aralıksız İstanbul'da avukatlık mesleğini yapmış olmak şarttı. Avukatlar arasında disiplin cezası almış olanların da, cezalarını çekmelerinin üzerinden en az iki yıl geçmiş olması gerekmektedir. Yönetim kurulu üyeliğine seçilip bunu kabul eden avukatlar, geçerli bir mazeretleri olmaksızın üst üste üç toplantıda bulunmazlar veya bu sırada disiplin cezası alırlarsa bu görevlerinden ayrılmış sayılırlardı. İki yıl geçmedikçe de tekrar seçilemezlerdi. Ölüm, istifa veya ayrılma nedeniyle boş kalan üyelik için ilk genel

⁹⁶ BOA, Şura-yı Devlet Husûsiye (ŞD. HU.), No: 2845/20.

⁹⁷ “*Mehâkim-i Nizâmiyye Da’va Vekilleri Hakkında Nizamnâme*”, *Düstur*, 1. Tertip, C. 3, s. 198-209.

⁹⁸ *Dersaadet Muhamileri Cemiyeti Nizamname-i Dâhilisi (DMCN)*, madde: 2.

⁹⁹ *DMCN*, madde: 8.

kurulda seçim yapılınca değin, yönetim kurulu kararıyla seçilen bir avukat o görevi yerine getirirdi. Cemiyet levhaya kaydolunacaklar hakkında soruşturma yapar, kabul veya reddedilmelerini kararlaştırırdı. Gerektiğinde cemiyet, üyeleri hakkında disiplin cezaları verirdi. Avukatlar arasında ortaya çıkan ve avukatlık mesleğine ilişkin anlaşmazlıkları mümkünse barış yoluyla sonuçlandırırđı. Avukat ile müvekkilleri arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları, ancak müvekkiller tarafından bir dilekçeyle bildirilirse barış yoluyla çözerdi. Cemiyetin mali işlerini yönetir, her yıl hesap verir ve genel olarak haklarını, çıkarlarını korurdu¹⁰⁰.

Cumhuriyet öncesi baro tarihinin en kalabalık levhası 10 Ocak 1922 tarihli dördüncü levhasıydı ve buna kayıtlı olan avukatların sayısı 533'tü¹⁰¹. Cumhuriyet'in ilanından önce, 15 Mayıs 1923 tarihinde meslekî örgütlenme için harcanan çabaları hiçe sayan bir tamim yayınlandı. Buna göre, hukuk mahkemelerinde dava vekâleti serbest bırakılıyordu. Bu arada BMM hükümeti aldığı bir kararla, millî meclis üyelerinin dava vekilliğı yapmalarını yasaklamıştı¹⁰². Akabinde yıllardır yasalaşmayı bekleyen *Muhamat Kanunu Layihası* görüşölmeye başlanacak ve 3 Nisan 1924 tarihinde de kanunlaşacaktı. Avukatlık mesleğıyle bağdaşmayan kişilerin tasfiyesi amacıyla Muhamat Kanununun geçici bir maddesine göre kurulan '*Tefrik Meclisi*', İstanbul Barosu'nu münfesiş saymış, baronun bütün evrakına el koymuş, kayıtlı 960 üyenin 482'sini üyelikten çıkarmış, levhada 473 kişi kalmıştı¹⁰³. '*Tefrik Meclisi*'nin aldığı bu karar İstanbul Barosu'nun tepkisini çekmiş, Baro Genel Kurulu 28 Ağustos 1924 tarihinde tasfiye edilen avukatların da katılımıyla toplanmış, Lütfi Fikri Bey başkanlığa seçilmiş ve Cumhuriyet döneminin ilk baro başkanı olmuştu. İki yıl sonra da Kanun'dan '*Muhamî*' sözcüğü çıkarılarak yerine avukat sözcüğü yazılmıştı¹⁰⁴.

¹⁰⁰ DMCND, madde: 23-27.

¹⁰¹ Aynı yer. Levhada yer alan avukatların isimleri için bk. EK.

¹⁰² *Düstur*, 1. Tertip, C. 2, s. 221.

¹⁰³ www.istanbulbarosu.org.tr/FooterContent.aspx?ID=1&Desc=Tarih (Erişim Tarihi 24 Ekim 2017)

¹⁰⁴ Zafer Toprak, *a.g.m.*, s. 60; Rıza Nur, *a.g.m.*, s. 439.

Sonuç

İslam hukukuna dayanan Osmanlı yargı sisteminde yazdıkları dilekçelerle davalıya da davacıya da hukuki yardımda bulunan arzuhalciler, modern manada savunma ve temsil hizmetini yerine getirmekten yoksundu. Buna rağmen arzuhalcilik, Tanzimat döneminde özellikle taşrada bir meslek haline gelmişti. Tanzimat'tan önce dava vekili olarak adlandırılan bir zümre yoktu. Ancak arzuhalciler arasında dava vekilliği yapanlar vardı. Bu çerçevede, daha önce avukatlık işleri kapsamında değerlendirilebileceği yorumunu yaptığımız arzuhalcilik, hukuk tarihinde önemli bir rol oynamıştı. Dolayısıyla, Osmanlılarda muhâmî denilen avukatlık mesleğinin çekirdeğini de işte bu arzuhalci sınıfı meydana getirmişti.

Avukatlığın ilk evresi olarak tanımlayabileceğimiz dava vekilliği, bilinen anlamda bir savunma makamı değildi. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar olan dönemde avukatlık kurumunun oluşumuna zemin hazırlayan birtakım düzenlemeler yapılmıştı. Hatta bazı nizamnamelerde dava vekilinin savunma görevinden de bahsedilmişti. Ancak bu savunma görevi sadece davalı veya davacının beyanlarına dayanılarak yapılmaktaydı. Dava vekilliği, görev ve yetkileri bakımından tam olarak avukatlığa karşılık gelme de bu iki tabir zaman zaman aynı anlamda kullanılmıştı. Nitekim 1884 tarihli *Dava Vekilleri Hakkında Rumeli-i Şarkîye Mahsus Kanun-ı Vilâyet*'de terim olarak "avukatlık" kullanılmakla birlikte, aslında dava vekili tarif ediliyordu. Belki de bu, ikisi arasında çok keskin sınırlar olmadığının göstergesiydi. Ancak yabancı bir kelime olduğu için avukat kelimesi pek tercih edilmemişti. Bu nedenle avukat terimi yerine, himaye eden, yardım eden anlamını taşıyan muhamîde karar kılınmıştı. 1909'da hazırlanan *Muhâmât Kanunu Layihası*'nda 'dava vekili' ile 'muhâmî' tabiri arasındaki farka dikkat çekilmişti. Buna göre dava vekili sadece müvekkilin iddia ve müdafaasını hâkime aktarıyordu. Oysa muhâmî, kanunlara dayanarak müvekkilin haklarını korumaya çalışan ve adaletin yerini bulması için hizmet eden bir görevi ifa ediyordu. Nitekim Dava vekilliği zamanla 'muhamat' olarak adlandırılmış ve bu mesleği icra edenlere de muhâmî denilmiştir. Benzer durum baronun çekirdeğini oluşturan dava vekilleri cemiyeti için de söz konusuydu. Özellikle II. Meşrutiyet sonrasında baro ve dava vekilleri cemiyeti aynı anlamda kullanılmıştır.

Cumhuriyet'e kadar avukatlık mesleğinin icrası ve gelişimi doğrultusunda birçok yasal düzenleme yapılmıştı. Buna rağmen dava vekilliği, yargı sistemi içinde hak ettiği yere gelememişti. Avukatlık mesleğinin daha disiplinli bir sisteme oturtulabilmesi için yapılan çalışmalar uzun süre layiha olarak kalmış, Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra yürürlüğe giren *Muhamat Kanunu* ile önemli bir mesafe katedilmişti.

Kaynakça

1- Arşiv Kaynakları:

a. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.

Bâb-ı Asaî Divan-ı Hümayun Sicilleri Nizâmât Defterleri (A.DVNS. NZAM): d. 00001, d. 0002.

Babıali Evrak Odası (BEO): 3822/286641.

Dâhiliye Nezareti Mektubî Kalemi, (DH. MKT), nr. 927/17.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV): 145/4.

Rumeli Müfettişliği Umum Evrakı, (TFR, I.UM:), nr. 29/2823.

Şura-yı Devlet Husûsiye (ŞD. HU.): No: 2845/20.

Şura-yı Devlet Ticaret Nezareti (ŞD. TNZ.): nr. 2794/ 68.

Yıldız Sadaret Resmi Maruzât Evrakı (Y.A. RES): nr. 25/11; 48/32.

2- Resmî Yayınlar

Düstur : 1. Tertip, C. 2, C. 3, C. 4; C. 5; Zeyl 3; Zeyl 4; 2. Tertip, C. 1, C. 7, 3. Tertip, C. 1.

Dersaadet Barosu Levhası, İstanbul 1922/1338, s. 3.

3- Süreli Yayınlar

Muhamat: nr. 15, 10 Eylül 1328; nr. 16, 10 Teşrinievvel 1328; nr. 25-26, 5 Eylül 1329; nr. 29, 10 Kânunuevvel 1329; nr. 31, 10 Şubat 1329, nr. 38, 1 Mart 1333; nr. 55-11, 1 Eylül 1338; nr. 59-

15, 1 Kânunusânî 1339.

4- Araştırma ve İnceleme Eserleri

- ABDURRAHMAN ADİL, “İstanbul Türk Barosu ve Tarihi Teşekkülü”, *İstanbul Barosu Mecmuası*, Sayı 38-1 (Ocak 1930), s. 5-10.
- ATAR, Fahrettin, “Avukat”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 4, s. 166-167.
- AYDIN, M. Akif, “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 28, s. 231-235.
- , “Osmanlı Ceza Hukuku”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 7, s. 478-482.
- BATTAL, Şener, Nurşen Erdem, “Avukatlık Mesleğinin Türkiye’deki Tarihçesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, S. 5-6, 1985, s. 675-685.
- BİRİNCİ, Ali, “Lutfi Fikri”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 27, s. 233-234.
- BÖLÜKBAŞI, Saffet Nezihi, “Ülkemizde Avukatlık ve Savunma”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 1, 1988, s. 29-42.
- CAN TUNALI, Ayten, *Hasan Fehmi Paşa*, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1573/17060>. Erişim tarihi 15.11.2018)
- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman, “Eski Arzuhalciler”, *Resimli Tarih Mecmuası*, C. 2, S. 24 (Aralık 1951), s. 1174-1175.
- DEMİREL, Fatmagül, *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*, İstanbul 2008.
- DURHAN, İbrahim, “Ülkemizde Avukatlık Kurumunun Tarihsel Gelişimi”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 3-4, (Aralık 2004), s. 55-111.
- DÜZGÜN, Mehmet Ali, *Sultan II. Abdülhamid Döneminde Muhtâcîn Maaşı Uygulaması*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2009.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Arzuhal”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 3, s. 447-448.
- KARABULUT, Umut, “Muhâmât Kanunu: Türkiye’de Avukatlık Kurumunun Düzenlenmesi ve İstanbul Barosunda Yaşanan Tasfiyeler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. XIII/27, (2013-Güz), 79-104.
- KUNTMAN, Osman, “Türkiye’de Avukatlık Mesleğinin, İstanbul Barosunun Tarihçesi ve Yabancıların Kurduğu Baro”, *İstanbul Barosu Dergisi*, C. 62, S. 4-5-6 (Nisan, Mayıs, Haziran), 1988, s. 254-285.
- NUR, Rıza, “Memleketimizde Avukatlık ve İstanbul Barosunun Tarihçesi”, *İstanbul Barosu Mecmuası*, Kasım 1933, s. 430-446.

- ÖRSTEN ESİRGİN, Seda “Tanzimat’tan Cumhuriyete Avukatlık”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63 (4), 2014, s. 737-778.
- ÖZKENT, Ali Haydar, “Avukat”, *İstanbul Barosu Mecmuası*, S. 2, (Şubat 1937), s. 101-144.
- , “Dünün ve Bugünün Türk Avukatlığına ve Barolarına Kısa Bir Bakış -Türk Avukatlığı”, *İstanbul Barosu Dergisi*, S. 10, s. 643-651.
- ÖZTÜRK, Funda, *Osmanlı Devleti’nin Adli Modernleşme Sürecinde Avukatlık Mesleği*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2017.
- SARIYILDIZ, Gülten, *Sokak Yazıcıları*, İstanbul 2010.
- TALU,ERCÜMENT EKREM, “Arzuhalci”, *Resimli Tarih Mecmuası*, C. IV, S. 48 (1953), s. 2784-2786.
- TANYER, Turan, “Eski İstanbul’da Arzuhalciler”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 53 (2004), s. 271-284.
- TOPRAK, Zafer, “Baro”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, s. 58-61. *Türkiye’de Savunma Mesleğinin Gelişimi* (Türkiye Barolar Birliği Yayını), İstanbul 1972.
- ULUSKAN, Murat, *Divân-ı Hümayun Çavuşları*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2004.
- YILMAZ, Ejder, “Bir Meslek Olarak Dünden Yarına Avukatlık”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 44, S. 1, s. 193-208.
- YURDAKUL, İlhami, *Osmanlı İlmiye Teşkilâtında Reform (1826-1876)*, İstanbul 2008.

EK: 1922 Tarihli İstanbul Barosu Levhasına Kayıtlı Üyelerin İsimleri

Güloğlu Avram	Halebliyan Nişan	Ali Haydar bin Hacı Minla	Paroni Karabet
Tomaiddi Hrisantos	Hasan Fehmi	Ahmed Sadeddin	Akliyan Mardiros
Gregoyan Keğvork	İsak Hezan	Karayan Estepan	Mehmed Sabri
Mehmed Talat	Mustafa Faik	Emin Âli	Şirinyan Hayk
Anastasyadi Samuel	Drahami Apostol	Hasan Lütfi	Ahmed Hamdi Ali
Efimiyanidi Yorgaki	Mehmed Sıdkı	Ali Haydar	Yusuf Hafid
Baravyan Ohannes	Eflatun	Hafız Abdülkerim	Osman Nuri
David Roso	Ahmed Vefik	Mustafa Hayri	Benison Galiçidi
Giridî Ahmed Sâki	Eyüb Sabri Ali	Karvolidi Kostantin	Mehmed Münir
Avralopulos Eftatyos	Ahmed Ramiz	Talha Cenaheddin	Avram Mişon
Dermosisyan David	Ali Haydar Beykozlu	Hamdi Halim	Ahmed Necati Efzaleddin
Kapus Konstantin	Hafız Mehmed Emin	Mehmed Nuri	Mehmed Sadi
Hüseyin Kâzım	Kahyaoğlu Nikolaki	Ali Nüzhet	Ali Rıza
Kayseriliyan Artin	Abdülrezzak	Mehmed Şükrü bin Hasan	Hüseyin Avni
Mehmed Behram	Gencusto oğlu Elkiyoyadis	Mehmed Tevfik	Eşref Culusi
Yusufidis Yordanaki	Ali Galib	Mustafa Âdil	Ahmed Nuri bin Hasan
İsmail Hakkı bin Hüseyin	Celaleddin Feyyazi	Ahmed Cevdet	Âynizade Hasan Tahsin
Sadeddin Ferid	Kuyumcıyan Latfik	Sarrafyar Artur	Ahmed Hilmi
Körpeyan Mihran	Ahmed Muhtar Nasuhizade	Mehmed Fahreddin	Menahim Algo Adış

Yazıcıyan Toros	Cenbeşyan Aram	Emanuelidi Emanuel	Hafız Mehmed bin Ahmed
Narlıyan Misak	Mehmed Hayreddin	Sadi	Karyan Setrak
Ali Sâib	Dimitri Kandıralı	Ali Necmeddin Hoca Şahinzade	Mehmed Arif Mustafa
Mamuplo Yanko	Kalinoğlu Bodosaki	İsak Sağız	Server Cemal
İstepaniyan Simon	Mustafa Reşad	Mehmed Münir	Yodahabib
Toptaş Artin	Yako Şaivel	Kandiyan Leon	Evrefanidi Nikolaki
Bahri Agob	Faik Abdülhalim	Şüküryan Kirkor	Mehmed Mevahib
Abdurrahman Hulusi	Tabiboğlu Sokrat	Hilmi Hüseyin bin Hasan Sabri	Abdürrahim Münib
Apikyan Kirkor	Kayseriliyan Kigork	Ömer Lütfi bin Şaban	Hacı Evliya
Şemvan Levi	İzzet	Hasan Vasfi	Ahmed Ekrem
Mirmiroğlu Viladimir	Mehmed Şefkati	Papadopolo Pandali	Abdurrahman Niyazi
Ressam İlyas	İsmail Ratıb	İsmail Pertev bin Ahmed	İsmail Nazım
Mehmed Kuddusi	Samuel Kemal Papo	Salih Zühdi	Mosesyan Kasbar
Haralambidi Yordanaki	Kavafyan Leon	Mahmud Nedim	Sevkeryan Kirkor
Kavasoğlu Fuad	Mihram Nail	Mehmed Refet	Grigoryadi Dimitri
Simon Hunter	Hocazade Şakir	Ali Ahmed	Yavruyan Nasib
Pirlioğlu Todoraki	Salaheddin Neşet	Tenbakuciyan Vahram	Gülbaba Vasilaki
Abdurrahman Âdil	Hançeryan Hayk	Hasan Tahsin Minla	Mehmed Cemil
Hasan Hayri	Mehmed Şevket	Ahmed Esad bin Ali Haydar	Ahmed Kamil
Hüsnü Selim	Mahmud Rifat	Şakir	Orhan Midhat
Yaldızcıyan Bogos	Baloğlu Yani	Hüsnü Hami Abdülkadir	Barsamyan Yetvaret

Avram Naum	İsak Ferara	Mehmed Fevzi	Misaelidi Misael
Mahmud Faik	Mustafa Fevzi	Mehmed Zeki bin Mahmud	Mehmed Besim
Atamyan Kirkor	Bahri	Arşam Vahram	Degirmencioğlu Arslan
Rali Kostantin	Şerafeddin	İbrahim Şükri bin Ahmed Faik	Ahmed Rauf
Şekib J. Adut	Hasan Akif	Raşid(Aydınoğlu)	Osman Saâd
Çivioğlu Bedosaki	Celâl Derviş	Dayıoğlu Kostantin	Mişvan Şevki
Haytayan Gerope	Leon Amaraci	Ekonomidi Elkiyoyadi	Hasan Fehmi
Esmeryan Serkis	Yadigaroglu Avram	Gordiyen Artin	İbrahim Senih
Yeşva Eskenazi	Ali Kemal	İsmail Ağah bin İshak Tevfik	Angelidi Timestokli
Patridi Yovanaki	Hakkı Tarık	Garabedian Kirkor	Basmacıyan Onnik
Yorkiyadi Aristidi	Maidi Matiyadi	Mehmed Münib	Tabibzade Mihael Latif
Refik Habib Hezkaya	Abdullah	Antranik	Elmasiyan Korken
Mehmed Asaf	Hayri Şerafeddin	Ahmed Cevdet Şemseddin	Mehmed İkbâl
Hamdi Aşaki	Emin Aziz Tahsin		
Serkisyan Havran	Mehmed Haşim	Mustafa Münir	Hasan Sadri
Sinanyan Bağdasar	Halil	Mustafa Fehmi	İlber Kohen
Leon Şuneman	İhsan	Bünyamin Kamer	Hüseyin Hüsni
Terziyan Pozant	Prodor Rimidis Yani	Ali Kadri	Mehmed Niyazi
Valyas Simyonaki	Sünbülidis Dimestokli	Jora Yorgi	Mehmed Burhaneddin
Anamutarşi Manas	Vitali Öjlu	Harputliyan Vahan	Namık Zeki
Serayid Aryan Haçik	Kürkçüoğlu Larari	Yusuf Kenan	Ekrem Ahmed

Moses Fikri	Eleftiryadis Yorgiyos	Gülbenkian İstapan	Ezril Hezan
Logofti Kostaki	Misailidi Yovanaki	Mahmud Celaleddin	Ahmed Hamdi
Hayatî	Patridi Yani	Çalkayan Ohannes	Ali Kemal bin Raşid
Gözübüyükyan Arakil	Petraki Vasil	İbrahim Celaleddin	Hasan Tahsin
Çaylakyan Mıgırdiç	Mamuplo Petro	Mehmed Hüsameddin	Süleyman Sırrı Oflu
Aynacıoğlu Hermelyus	Ömer Faruki	İbrahim İhsan	Mehmed Hikmet
Velyicanidi Mihalaki	Fuad Hulusi	Mehmed Kâzım	Seyid Yahya
Aycıyan Karabet	Markopolo Vasilaki	Hafız Halil Rüşdi	İsmail Raşid bin Hamdi
Kardaşyan Ohannes	Nikidaoğlu Simiyonaki	Hüdaverdi Vahan	Mehmed Memduh
Yusuf Cemal Minlâ	Ahmed Cemal	Bezaris Sofokli	Şehrikyan Karnik
Mustafa Halid	Mustafa Beşar Sadiki	Abdülkadir bin Hasan	Mehmed Cevdet
Nikolayidi Mihalaki	Hacıyan Ohannes	Ahmed Asım	Devletyan Bedros
Marko Nahum	Cemil Süyufi	Ahmed Selahaddin	Salih Kemal
Yani Serafim Velidoğlu	İkonomidis İstefanos	Yusuf Ziya	Mustafa Asım
Kalef Gabay	Hafız Mehmed Vehbi	Kuzgancı oğlu Yordan	Hasan Cezmi
Hasan Tahsin	Bugucyan Artin	Seyid Mahmud	Mihaelidi Aristidi
Halil Hilmi	Hasan Ferid	Mehmed Ziyaeddin	Ahmed Nazif
Kapamacıyan Ağob	Akkilyan Vartan	Mavropolo Hristo Lazaraki	Arkiropolo Vasilaki
İshak Tranato	Halil Seyfeddin	Abdullah Halis	Bostancı oğlu Kalaevalos
Hüsrevyan Hümayak	Dershakyan Tomas	Ahmed Fazıl	Mehmed Emin Sami
Ağniyadi Haralambos	Jak Hatem	Laskaridi Kalodi	Tevfik bin Hilmi

Hikmet Süleyman	Daniel Behar	Sadi Rıza	Marko Mercan
Salih İhsan	Azem	İsmail Sıdkı	Aziz bin Zeynel
Sulakyan Karabet	Mehmed Emin (Selanikli)	Ali Kemal	Mehmed Şevki
Neşterciyan Mikael	Şabat Haim	Ankalidi Hristaki	Ekmekciyan Kırkor
Mehmed Arif	Gülboğosyan Armenak	Mehmed Cevdet Ferid	Osman Zeki
Emniyet oğlu Nikidas	Yağcıoğlu Dimustin	Seyfeddin Pertev	İhsan Fikri
Emanuel Feyzi Menahim	Şahob Armenak	Necib Necmi	Hasan Halki
Ahmed Muhtar Mardinizâde	Serveryan Nişan	Hasan Hikmet	Mehmed Ferid
Evyanıyidis Evyan	Papazyan Artin	Mehmed Burhaneddin Ziya	Mehmed Vehbi
Keoka Kırako	Hüseyin Hüsni (Selanikli)	Lütfi Hamdi	Hafız Abdullah
Said Namık	Ahmed Cemal Hazem	İbrahim Şinasi	Çömlekciyan Nişan
Haydar Rıfat	Nesim Saltı	Mustafa Şakir	Mehmed Ferid
Ali Rıza	Mahmud Mazhar	Çopuryan Hırant	Arzuoğlu Pavlaki
Zenbeloğlu Nikolaki	Said Minla	Abdullah Safi	Nazif
Mehmed Tefik	Yusuf Ziya Minla	Hüsameddin Ahmed	Osman bin Şerif
Celâl Hacı Sufi (Kıbrıslı)	Şakir	Hüseyin Hüsameddin	Yudamayir
Mahir Roso	İsmail Münir	Mustafa Rıza	Ahmed Sedad
Haşim Nüzhet	Mişvan Vantora	Ali Galib	Abdo
Levandyadi Yordanaki	Ahmed Hamdi Trabzonlu	Yusuf Nuri	Ahmed Nureddin
Ömer Lütfi	Sahakyan Mesrub	Gedikyan İstapan	Cemaleddin Fazıl
Gülbâli İstefan	Pirimiyan Andre	Abdullah Vehbi	Sarrafiyan Vahram

Mahmud Hilmi Reşid Efendizade	Terbandoros	Mehmed Hüsni Nuri	Ziyaeddin Nuri
İsmail Hakkı Üsküdarlı	Mavridi Panayot	Ali Nihad	Mındıkyan Aram
Baroh Nae	Franko Prodorumus	Muslihiddin Âdil	Subhi Ziya
Papazyan Rupen	Mehmed Asaf	Mustafa Nazmi	Papadopulo Nikolaki
İsmail Refik	Esad Muhlis	Mehmed Fehmi	Feridun Fikri
Sabih Şevket	Mehmed Muammer	Medhi Said	Pertev Aram
Katibyan Sempat	Hamid Nazım	Muslihiddin İhsan	Selahaddin Sadık
Libas Mihalaki	İsmail Saib	Ekrem	Faik Şevket
Kalafaki Panayot	Loranyanzade	İbrahim Edhem	İbrahim Reşad
Mayidi Bodosaki	Diyamandi Yovan	Selim Nafid	Osman Sermed
Süleyman Vecdi	Zekeriya Macid	Mehmed Vahid	Muron Polci
Rosanatal Adolf	İsmail Hakkı	Osman Nuri	Sarıyan Ermenak
Efteyan Onnik	Kalfopolo Corci	Mustafa Lütfi	Hasr Fayn Haçador
Zarifopolo Fotaki	Menahim bin Avram	Potikyan Pol	Osman Cevad Hakkı Selanikli
Markaryan Haçik	Sandalcıoğlu Eftatyos	Mehmed Mihri	Süleyman Sırrı
Simanato Tolado	Sezar Lazaraki	Mahmud Kamil	Jak Yakob Yakar
Lütfi Fikri	Hamid	İbrahim	Kavanidi Yani
Nesim Mazliyah	Moskoplü Dimitri	Mehmed Fahreddin	Estefanidi Vasilaki
İsmail Aysî	Kayakeşiş oğlu Kostaki	Şavaraş Ağobyan	Leonyadi Nikya
Sarrafyân Karabet	Mustafa Safvet	Hafız Sadık	Gariboğlu Vasilaki
Afan Osman	Esayan Toros	İsmail Rıza	Eftihidis Yanko

Kahveciyan Haçik	İsmail Hakkı	Mehmed Abdülkadir	Haralambos Kondos
Makaryosoğlu Haralambos	Çimen oğlu Yovanaki	Ferid Ressay	Mehmed Selahaddin
Yorgiyadi Tanaşaki	Hüseyin Hüsnü	Mustafa Şevket Minla	Mehmed Celaleddin Said
Avakyan Ohannes	Mehmed Salih	Hacı Rıfat	Kemaleddin Şükrü
Mehmed Bekir	İbrahim Necmi	Süleyman Ferid Davud	İsmail Şevket
Hasan Tahsin	Ahmed Ferid	Murad oğlu Mardiros	Hafız Ali Rıza
Leon Faraci	Haşim Refet	Ali İffet	Kalfayan İpek
İskarpatyoti Partenaki	İrfan Emin	Abdurrahman Cemil	Mahmud Mahir
Rober Mizrahi	Mehmed Muhiddin	(Nazkizade) Mehmed Namık	İbrahim Mamur
Hasan Cevad	Takovaryan Antranik	İbrahim Bahaddin	

“ADVOCACY BEFORE THE TURKISH REPUBLIC AND
FOUNDATION OF THE İSTANBUL BAR ASSOCIATION”

Abstract

Advocacy and who performed this profession have been an important part of the concept of law in every period. The stages of advocacy before the Turkish Republic has been analyzed in this paper. Being a natural result of the historical process, the foundation of the İstanbul Bar Association is discussed. In this context we investigated the similarity, diversity and nuances between the terms of “attorney” and “advocate”. Also it’s determined that the terms “Dava Vekilleri Cemiyeti” and “Bar Association” were used in the same meaning after the Second Constitution. Ottoman archival documents, other main sources and related literature are used in this paper.

Keywords

Advocate, Attorney, Association of Attorneys, İstanbul Bar Association.